

Resultaten testfase

Bijlage 2 bij het rapport:
Bouwstenen voor verbetering van de eco-regeling - Eindrapportage pilot *Naar een puntensysteem voor de eco-regeling* in het kader van de 'Pilots toekomstbestendige landbouw nieuw GLB'

Resultaten testfase puntensysteem eco-regeling

Bijlage 2 bij het rapport:

“Bouwstenen voor verbetering van de eco-regeling - Eindrapportage pilot *Naar een puntensysteem voor de eco-regeling* in het kader van de ‘Pilots toekomstbestendige landbouw nieuw GLB’

Oktober 2023

Uitgave:

Vereniging agrarisch natuur- en landschapsbeheer Water, Land & Dijken
BoerenNatuur Flevoland
BoerenNatuur Groningen West
BoerenNatuur
LTO Nederland

Financiering:

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling
Ministerie van LNV

1 Inhoud

1.	Inleiding	6
1.1	Aanleiding en achtergrond.....	6
1.2	Uitgangspunten van het puntensysteem	6
1.3	Vraagstelling.....	7
1.4	Leeswijzer.....	7
2	Aanpak	8
2.1	Testfase	8
2.2	Analyse.....	8
3	Algemene informatie deelnemers	9
3.1	Inleiding	9
3.2	Verdeling bedrijfstypen.....	9
3.3	Locaties bedrijven	9
3.4	Omvang bedrijven.....	10
3.5	Lid van collectief, ANLb-beheer en/of andere subsidieregeling.....	10
3.6	Biologisch/gangbaar.....	11
3.7	Leeftijden	11
3.8	Grondsoorten.....	11
3.9	Samenvatting en conclusie.....	12
4	Overzicht medailles en scores.....	14
4.1	Inleiding	14
4.2	Medaille- en puntenscores totaal	14
4.3	Medaille- en puntenscores per bedrijfstype	15
4.4	Puntenscores per bodemtype.....	15
4.5	Medaille- en puntenscores per regio	16
4.6	Medaille- en puntenscores wel- of niet ANLb.....	18
4.7	Medaille- en puntenscores biologisch en gangbaar.....	18
4.8	Medaille- en puntenscores in relatie tot omvang bedrijven	19
4.9	Samenvatting en conclusie.....	20
5	Activiteiten.....	21
5.1	Inleiding	21
5.2	Gekozen maatregelen	21
5.3	Evaluatie van maatregelen door deelnemers	22
5.4	Evaluatie maatregelen door bedrijfsadviseurs.....	30
5.5	Samenvatting en conclusie.....	31
6	Puntensysteem	33

6.1	Inleiding	33
6.2	Begrijpelijkheid puntensysteem.....	33
6.3	Helderheid uitleg puntensysteem.....	33
6.4	Praktische toepasbaarheid puntensysteem	34
6.5	Evaluatie puntensysteem door bedrijfsadviseurs	35
6.6	Samenvatting en conclusie.....	35
7	Beloningssystematiek	37
7.1	Inleiding	37
7.2	Stimulering door prestatieniveaus.....	37
7.3	Bonussen.....	38
7.4	Evaluatie beloningssystematiek door bedrijfsadviseurs.....	39
7.5	Samenvatting en conclusie.....	40
8	Tool	41
8.1	Inleiding	41
8.2	Het systeem	41
8.3	Evaluatie deelnemers.....	41
8.4	Evaluatie bedrijfsadviseurs.....	42
8.5	Samenvatting en conclusie.....	43
9	Overige bevindingen	44
9.1	Inleiding	44
9.2	Ervaring deelnemers	44
9.3	Lessen uit de pilot.....	44
9.4	Ontbrekende onderdelen.....	45
9.5	Suggesties van deelnemers.....	45
9.6	Samenvatting en conclusie.....	45
	Bijlage 1 (activiteiten)	47
1.1	Meest gekozen maatregelen (zonder dubbeling)	47
1.2	Maatregelkeuze per sector	49
1.3	Maatregelkeuze voor medaillecategorieën.....	55
1.4	Bevindingen per maatregel.....	58
1.4.1	Formulering graslandmaatregelen.....	58
1.4.2	Formulering bouwlandmaatregelen	59
1.4.3	Opmerkingen per maatregel.....	59
1.5	Keuzemogelijkheden (algemeen).....	69
1.6	Keuzemogelijkheden (gebied).....	71
1.7	Aandachtspunten bij keuze maatregelen.....	72

1.8 Ontbrekende eco-activiteiten	73
Bijlage 2 (puntensysteem).....	75
2.1 Begrijpelijkheid puntensysteem.....	75
2.2 Helderheid uitleg puntensysteem.....	76
2.3 Praktische toepasbaarheid puntensysteem	77
Bijlage 3 (beloningssystematiek).....	78
3.1 Stimulering door prestatieniveaus.....	78
3.2 Bonussen.....	80
Bijlage 4 (tool).....	81
Bijlage 5 (overige bevindingen).....	82
5.1 Ervaring deelnemers	82
5.2 Lessen uit de pilot.....	83
5.3 Ontbrekende onderdelen.....	85
5.4 Suggesties van deelnemers.....	87

Tabellen

Tabel 1 - Sturingselementen	7
Tabel 2 - Bedrijfstypen/grondsoorten	12
Tabel 3 - Puntenscores totaal.....	14
Tabel 4 – Medaillescores per bedrijfstype	15
Tabel 5 - Puntenscores per bedrijfstype.....	15
Tabel 6 - Puntenscores per bodemtype	15
Tabel 7 - Medaillescores per regio	16
Tabel 8 - Puntenscores per regio.....	17
Tabel 9 - Medaillescores wel- of niet ANLb.....	18
Tabel 10 - Puntenscores wel ANLb	18
Tabel 11 - Puntenscores niet-ANLb	18
Tabel 12 - Medaillescores biologisch	18
Tabel 13 - Puntenscores biologisch	19
Tabel 14 - Medaillescores/omvang	19
Tabel 15 - Puntenscores < 50 ha	19
Tabel 16 - Puntenscores tussen 50 en 100 ha.....	19
Tabel 17 - Puntenscores > 100 ha	19
Tabel 18 - Aantal verschillende maatregelen gemiddeld	21
Tabel 19 - Aantal gemiddelde maatregelen per sector	21
Tabel 20- Aantal gemiddelde maatregelen per sector (onderscheid bedrijfs- en veldmaatregelen)....	21
Tabel 21 - Maatregelen gekozen door deelnemers uit verschillende medaillecategorieën.....	22
Tabel 22a - Meest gekozen maatregelen (zonder dubbelingen)	48
Tabel 23 - Maatregelkeuze per sector.....	54
Tabel 24 - Maatregelkeuze voor medaillecategorieën	57

Figuren

Figuur 1 - Verdeling bedrijfstypen.....	9
Figuur 2 – Bedrijfstypen geografisch.....	9
Figuur 3 - Omvang bedrijven.....	10
Figuur 4 - Deelname ANLB-beheer en/of andere subsidieregeling.....	11
Figuur 5 - Leeftijden deelnemers	11
Figuur 6 - Grondsoorten	12
Figuur 7 - Medaillescores.....	14
Figuur 8 - Percentages goud (landbouwgebieden)	17
Figuur 9 - Enquêteresultaten keuzemogelijkheden	27
Figuur 10 - Enquêteresultaten keuzemogelijkheden binnen gebied.....	28
Figuur 11 - Aandachtspunten bij keuze eco-activiteiten	28
Figuur 12 - Ontbrekende eco-activiteiten	29
Figuur 13 - Begrijpelijkheid puntensysteem	33
Figuur 14 - Helderheid uitleg puntensysteem.....	34
Figuur 15 - Praktische toepasbaarheid puntensysteem	34
Figuur 16 - Stimulering door prestatieniveaus (1)	37
Figuur 17 - Stimulering door prestatieniveaus (2)	38
Figuur 18 - Bonussen	39
Figuur 19 - Gebruiksvriendelijkheid tool.....	41
Figuur 20 - Kennis over eco-activiteiten.....	42
Figuur 21 - Ervaring pilot deelnemers.....	44

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

Drie agrarische collectieven – Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land en Dijken (WLD), Flevolands Agrarisch Collectief en Collectief Groningen West – experimenteren samen met LTO Nederland en BoerenNatuur met een eigen eco-regeling onder de naam GLB-pilot Puntensysteem Eco-regeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) bereidt samen met RVO eveneens een eco-regeling voor. Daarbij ligt de focus vooral op het tijdig gereed hebben van een werkend systeem met het oog op de inwerkingtreding in 2023. De eerste jaren worden beschouwd als ‘leerjaren’ waarin de eco-regeling verder doorontwikkeld wordt.

De GLB-pilot Puntensysteem Eco-regeling experimenteert met een eco-regeling voor de middellange termijn (2025-2027) die bouwstenen levert voor optimalisatie van de eco-regeling in deze ‘leerjaren’. Het ministerie van LNV/RVO en de pilot houden intensief contact met elkaar om optimale kruisbestuiving te bewerkstelligen.

De eco-regeling en bijbehorende tool die zijn ontwikkeld zijn in de eerste helft van 2023 getest op 81 bedrijven door heel Nederland. In deze rapportage worden de uitkomsten van de testfase beschreven. Hierbij is gebruik gemaakt van de uitkomsten van de tool (kwantitatief), de uitkomsten van de enquête en de evaluaties met de adviseurs (kwalitatief). De gecombineerde resultaten geven een beeld van hoe de ontwikkelde eco-regeling er in de praktijk uitziet en welke voor- en nadelen de verschillende elementen van het systeem met zich meebrengen.

1.2 Uitgangspunten van het puntensysteem

Bij het ontwikkelen van het puntensysteem zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. Maatregelmenu en puntensysteem moeten geschikt zijn voor een substantieel deel (zeg: minimaal driekwart) van de Nederlandse bedrijven. Daarbij moet rekening worden gehouden met sectorale en regionale verschillen, met gemengde bedrijven en gebieden, etc.
2. Het systeem moet voldoende onderscheidend zijn van het LNV-systeem, zodat meerwaarde wordt geleverd ten opzichte van de eco-regeling die in 2023 van kracht wordt (zie ook § 2.3).
3. Het systeem moet gebruiksvriendelijk, uitlegbaar en handhaafbaar zijn en zo mogelijk goed aansluiten bij de systemen van RVO. De puntentoekenning moet als billijk en stimulerend worden ervaren. ‘Onder de motorkap’ mag de puntentoekenning complex zijn, zolang het systeem maar uitlegbaar en ‘aan de voorkant’ eenvoudig is. De koppeling aan betalingen moet voldoen aan de Brusselse spelregels voor berekening van vergoedingen aan agrariërs.
4. We bouwen voort op en stemmen af met puntensystemen en wegingsfactoren die in de keten worden gehanteerd. Dit om te bewerkstelligen dat publieke en private prikkels zoveel mogelijk gelijkgericht zijn en door stapeling van beloningen een verdienmodel kunnen opleveren. Dat geldt in het bijzonder voor het werken met kritische prestatie-indicatoren (KPI’s). Deze zullen in de pilot als monitoringsinstrument worden gehanteerd om te bepalen of puntensysteem en KPI’s dezelfde beweging in gang zetten.
5. Deelname aan de eco-regeling mag deelname aan het ANLb niet in de weg staan, en omgekeerd.

De onderstaande tabel geeft weer welke sturingselementen in het puntensysteem zijn opgenomen.

Sturingselementen	Hoe verwerkt?
1. Differentiatie naar regio (naast regionalisering van het maatregelenmenu): a. Puntentoekenning differentiëren naar grondsoort (beleidsmatige urgentie). b. Regionale differentiatie waardeberekening (bijv. ha- of bouwplansaldi, deels ook verdisconteerd in grondsoort).	Op basis van vier grondsoorten Op basis van 14 CBS-landbouwgebieden
2. Differentiatie naar prioritaire vergroeningsthema's: a. Wegingsfactor verdisconteren in puntentoekenning op basis van de bijdrage van de maatregel aan elk van de vijf vergroeningsdoelen. b. Vaststellen minimum-puntenaandeel per vergroeningsthema (thema's per gebied prioriteren).	Op basis van bijdrage aan vergroening (per activiteit) Op basis van vier grondsoorten
3. Differentiatie naar prestatieniveau: a. Op maatregelniveau: per maatregel oplopende prestatieniveaus en puntenscores. b. Op bedrijfsniveau: ontwerp medaillesysteem (brons-zilver-goud) en vaststellen ondergrens voor brons	Per activiteit zijn prestatieniveaus onderscheiden Op basis van de totaalscore per bedrijf

Tabel 1 - Sturingselementen

1.3 Vraagstelling

De volgende vragen zijn meegenomen in de opzet van de testfase en de analyse:

- Biedt de activiteitenset zoals ontwikkeld in de pilot voldoende keuzevrijheid om op alle bedrijven een evenwichtig maatregelenpakket te kiezen?
- Is de waardering in punten en euro's redelijk en stimulerend?
- Wordt het puntensysteem uit de pilot als eenvoudig en uitlegbaar ervaren?
- Wat zijn de voor- en nadelen van deze tool?
- Welke randvoorwaarden zijn nodig om deze systematiek in praktijk te kunnen brengen?

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de aanpak beschreven. Hoofdstuk 3 verschaft algemene informatie over de deelnemers. Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van de medailles en scores. De hoofdstukken 5 t/m 8 uit deze rapportage gaan in op de verschillende deelonderwerpen. In hoofdstuk 9 worden overige bevindingen beschreven.

2 Aanpak

2.1 Testfase

In 2022 heeft het projectteam van de pilot een plan opgesteld voor de testfase van de pilot. Aan de hand van dit plan is de testfase uitgevoerd.

Allereerst is aan ongeveer 15 collectieven gevraagd deelnemers te werven. Bij de werving werd geprobeerd een brede selectie te maken in bedrijven, waarbij de volgende criteria werden meegenomen: locatie, gangbaar/biologisch, bedrijfsgrootte, grondsoort, sector en wel/niet ANLb. Ook werden er via de collectieven adviseurs gevraagd om de bedrijfsbezoeken af te leggen. De bedrijfsbezoeken zijn uitgevoerd door negen adviseurs van verschillende collectieven en één adviseur van Aequator Groen + Ruimte.

Tijdens een instructiebijeenkomst werden de adviseurs geïnstrueerd, waarna ze aan de slag konden met de bedrijfsbezoeken. Tijdens de bedrijfsbezoeken gaven de adviseurs toelichting op de opzet van de pilot en de ontwikkelde eco-regeling, vulden zij samen met de deelnemer de tool in. Tot slot vulden de deelnemers de online evaluatie enquête in.

Omstandigheden, waaronder problemen met de ontwikkeling van de tool, zorgden voor vertraging in het proces. Ook was het door ontwikkelingen in de landbouwsector en de samenloop met het invoeren van de gecombineerde opgave soms moeilijk om boeren te motiveren mee te doen aan de testfase. Ook bij verschillende collectieven was het voor adviseurs in de testperiode lastig om tijd en ruimte te maken voor het uitvoeren van bedrijfsbezoeken, wat tot vertraging leidde. Uiteindelijk zijn er ruim 80 bedrijven bezocht.

2.2 Analyse

Samen met het projectteam is een analyseplan opgesteld, waarbij de initiële vragen uit het pilotplan als uitgangspunt zijn genomen. Deze vragen zijn in het projectteam verder uitgewerkt, besproken en gekoppeld aan de verschillende databronnen: de uitkomsten uit de tool, de enquêteresultaten en de evaluatiebijeenkomst met de adviseurs. De resultaten zijn gestructureerd aan de hand van deelonderwerpen. De deelonderwerpen zijn uitgewerkt in deze rapportage.

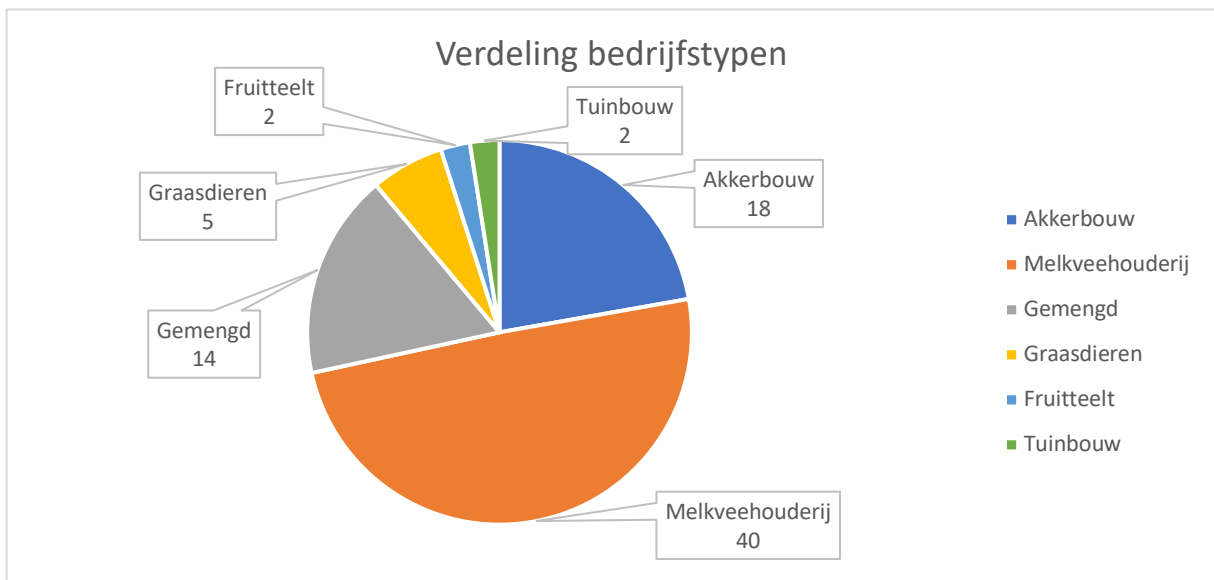
3 Algemene informatie deelnemers

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat algemene informatie over de deelnemende bedrijven, waaronder de verdeling over sectoren, de locaties van de bedrijven, omvang van de bedrijven. Ook is er aan de deelnemers gevraagd of het bedrijf biologisch of gangbaar is, welke leeftijd de deelnemer heeft en op welke grondsoorten de percelen zich bevinden. Het hoofdstuk eindigt met een samenvatting en conclusie.

3.2 Verdeling bedrijfstypen

Er deden 81 bedrijven mee aan de testfase, waarvan 40 melkveehouderijen, 18 akkerbouwbedrijven, 14 gemengde bedrijven, 5 graasdierbedrijven, 2 fruitteeltbedrijven en 2 tuinbouwbedrijven. Onder gemengde bedrijven vallen overwegend bedrijven die een combinatie van vleesvee, schapen, melkvee en akkerbouw hebben op hun bedrijf. Eén van de gemengde bedrijven had een combinatie van vleeskuikens en akkerbouw. Onder de graasdierbedrijven vallen gespecialiseerde bedrijven met schapen of vleesvee.

Figuur 1 - Verdeling bedrijfstypen

3.3 Locaties bedrijven

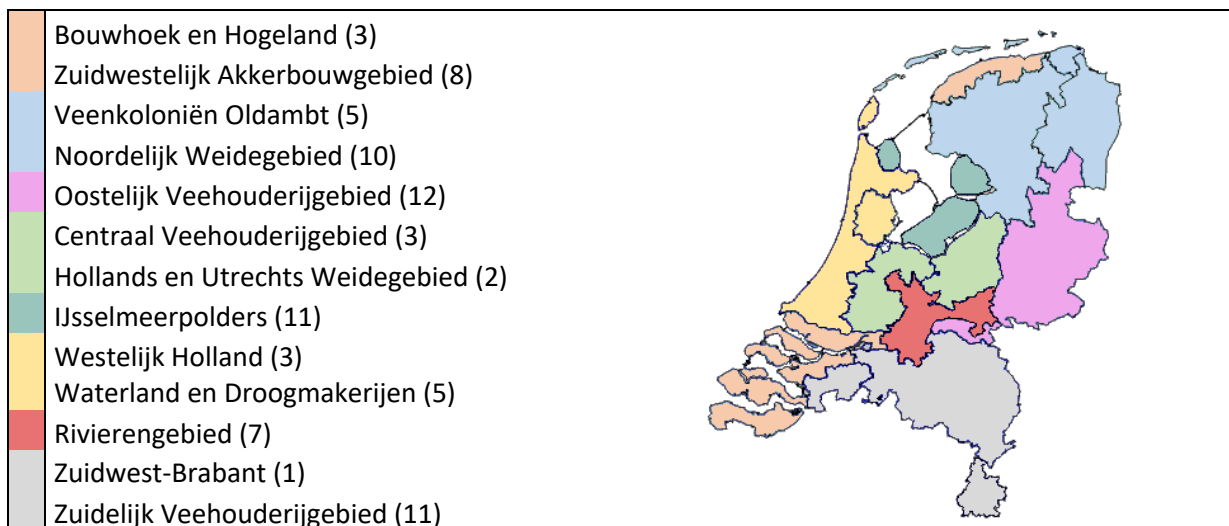
Afbeelding 1 (waarvan de legenda overeenkomt met die in Figuur 1) geeft weer waar de bedrijven van de deelnemers zich bevinden.

Bij de selectie van de bedrijven werd er rekening gehouden met de 13 landbouwgebieden van het CBS. Afbeelding 2 geeft weer hoeveel bedrijven er in elk landbouwgebied zijn bezocht.

In verband met de relatief kleine aantallen bezochte bedrijven in sommige gebieden zijn er bij de analyse van de uitkomsten enkele gebieden samengevoegd. Afbeelding 2 geeft met kleur weer welke gebieden zijn samengevoegd. In de legenda staat per gebied aangegeven hoeveel bedrijven er zijn bezocht.

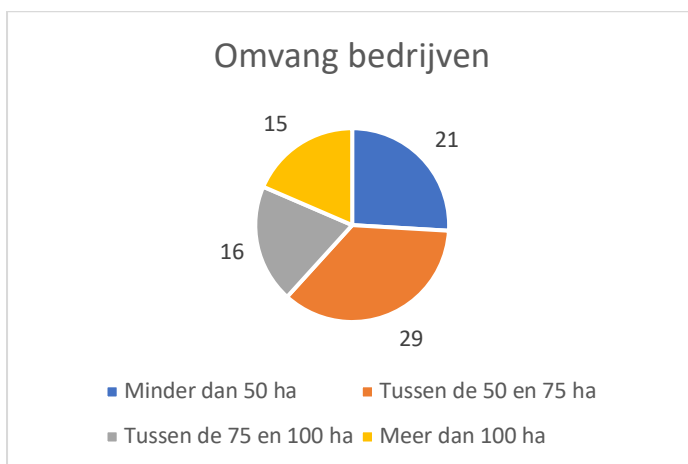
Figuur 2 – Bedrijfstypen geografisch

Afbeelding 1 – Indeling Landbouwgebieden CBS (samenvoegingen), aantal bezochte bedrijven per landbouwgebied

3.4 Omvang bedrijven

Bij het werven van bedrijven zijn er vier categorieën aangehouden als het gaat om de omvang van de bedrijven, uitgedrukt in aantal ha in gebruik (zowel eigendom als pacht). Categorie 1 gaat tot 50 ha. In categorie 2 vallen de bedrijven met tussen de 50 en 75 ha in gebruik. In categorie 3 vallen de bedrijven met tussen de 75 en 100 ha in gebruik. In categorie 4 vallen de bedrijven die meer dan 100 ha in gebruik hebben.

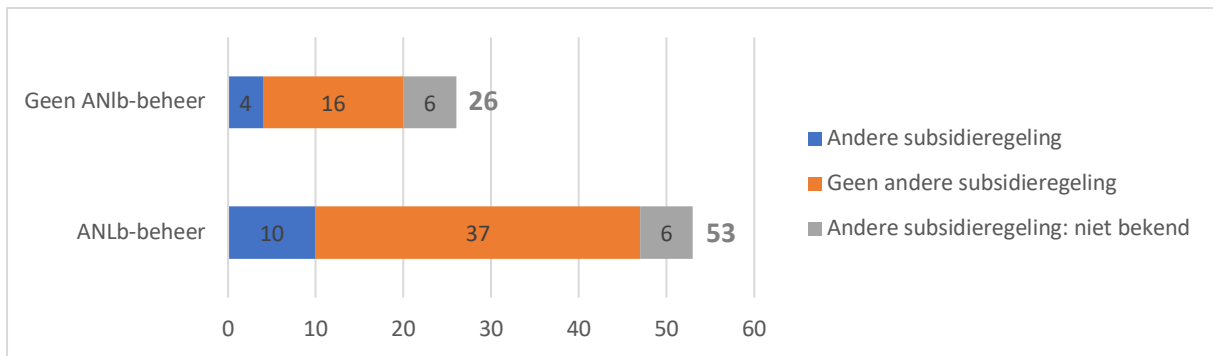

Figuur 3 - Omvang bedrijven

3.5 Lid van collectief, ANLb-beheer en/of andere subsidieregeling

Van de 81 deelnemers zijn er 69 lid van een collectief. 12 deelnemers geven aan geen lid te zijn van een collectief. 53 (65%) deelnemers doen aan ANLb-beheer. 26 (32%) deelnemers doen niet aan ANLb-beheer. Van 2 deelnemers is het niet bekend of zij aan ANLb-beheer doen.

14 deelnemers geven aan ook aan een andere subsidieregeling deel te nemen. 53 deelnemers doen niet mee aan andere subsidieregelingen. De overige deelnemers hebben deze vraag niet beantwoord.

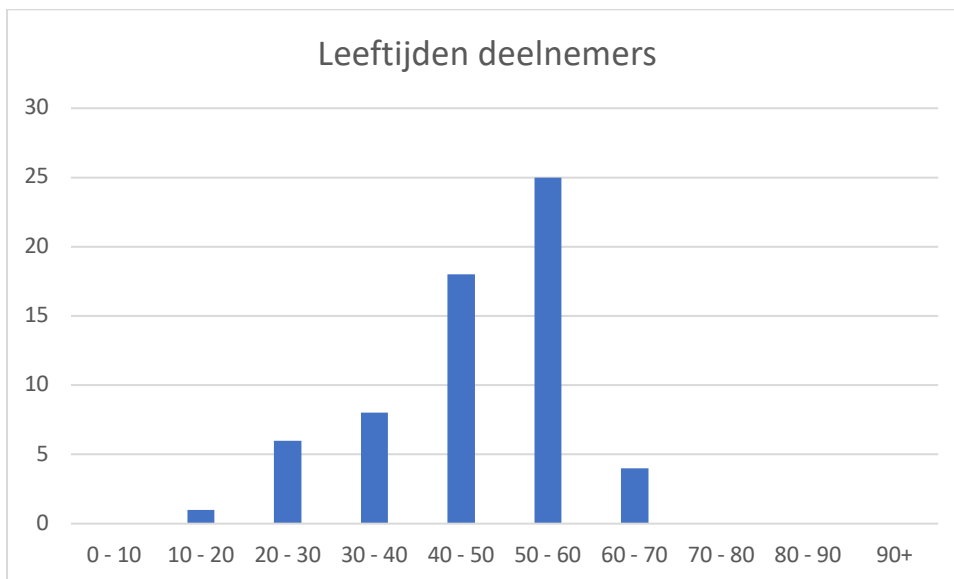
Figuur 4 - Deelname ANLb-beheer en/of andere subsidieregeling

3.6 Biologisch/gangbaar

Van de 81 bedrijven die meededen hadden 73 een gangbare bedrijfsvoering. 7 bedrijven zijn biologisch en 1 bedrijf is in omschakeling. In de analyse is het bedrijf dat in omschakeling is gerekend onder de biologische bedrijven.

3.7 Leeftijden

Van de 81 deelnemers hebben 65 deelnemers hun leeftijd aangegeven. De gemiddelde leeftijd van de 65 deelnemers was 48. Onderstaande grafiek geeft weer hoeveel deelnemers er in elke leeftijdscategorie zaten.

Figuur 5 - Leeftijden deelnemers

3.8 Grondsoorten

De grondsoorten die in de NMI-tool worden onderscheiden zijn de volgende: klei, löss, veen en zand. Onderstaande grafiek geeft voor elke grondsoort weer hoeveel procent van de totale oppervlakte waarop de tool is getest bestaat uit de betreffende grondsoort.

Figuur 6 - Grondsoorten

Tabel 2 geeft per bedrijfstype weer waaruit de bovengenoemde totale percentages per grondsoort zijn opgebouwd.

Type bedrijf	dalgrond	dekzand	löss	maasklei	Moerige klei	riverklei	veen	zeeklei
Akkerbouw	1,16	8,98	0,20	0,15	0,15	1,16		17,16
Fruiteelt								0,27
Gemengd	0,17	5,20			1,20	1,66	2,15	8,84
Graasdieren		1,93	1,34		0,18			2,28
Melkveehouderij	0,09	19,87			4,69	9,95	1,08	9,14
Tuinbouw		0,53				0,05		0,40
totaal	1,43	36,50	1,54	0,15	6,23	12,83	3,22	38,10

Tabel 2 - Bedrijfstypen/grondsoorten

3.9 Samenvatting en conclusie

Enkele opvallende punten die naar voren komen in de verzamelde gegevens zijn als volgt:

- Allereerst valt op dat er 81 bedrijven werden geworven in plaats van de beoogde 90 bedrijven.
- Wat betreft het wervingsplan valt op dat de melkveehouderij een aandeel van ongeveer 40% zou moeten hebben, maar in werkelijkheid bijna 50% beslaat. Dit is aan de hoge kant en wijkt af van de oorspronkelijke doelstelling. Aan de andere kant is de akkerbouw ondervertegenwoordigd, met slechts 22% in plaats van de beoogde 29%.
- Graasdierbedrijven voldoen precies aan het wervingsplan. Er zijn zowel 2 tuinbouw- als fruitteeltbedrijven, in plaats van de geplande 5.
- Wat betreft de locaties zijn deze redelijk verspreid, maar Friesland, Noordoost Brabant en het puntje van Noord-Holland zijn ondervertegenwoordigd.
- De meeste bedrijven bevinden zich in het 50-100 hectare categorie, waarbij het gemiddelde aantal hectare met 78 hoger ligt dan het landelijke gemiddelde van 60.
- Een andere observatie is dat ongeveer twee derde van de bedrijven aan ANLb-beheer doet, wat aanzienlijk hoger is dan het landelijk gemiddelde van ongeveer een vijfde. Dit kan

worden verklaard door de werving via collectieven, die zorgt voor een voorselectie van 'groenere' bedrijven.

- Het aantal biologisch gangbare bedrijven volgt wel het wervingsplan.
- Wat betreft de grondsoorten valt op dat veengrond ondervertegenwoordigd is in de steekproef.
- Over het algemeen lijken de meeste bedrijven in de steekproef meer bezig te zijn met verduurzamings- over vergroeningsmaatregelen dan het gemiddelde landbouwbedrijf, hoewel dit verschilt per regio en adviseur. Dit is te verklaren door een selectiebias.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de selectie, vanwege het lager aantal deelnemende bedrijven dan beoogd, de afwijkingen van het wervingsplan met betrekking tot de akkerbouw, de ANLb-bias en de onvolledige dekking in enkele regio's, niet geheel representatief is.

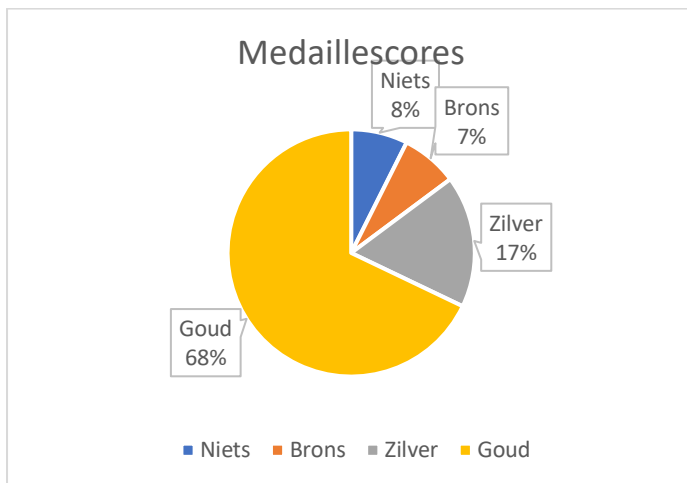
4 Overzicht medailles en scores

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de medailles- en puntenscores die zijn behaald door de 81 bedrijven. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt in bedrijfstypen, bodemtypen, regio's, wel- of niet ANLb, wel of niet biologisch en bedrijven die vallen in verschillende categorieën als het gaat om omvang. Het hoofdstuk eindigt met een samenvatting en conclusie.

4.2 Medaille- en puntenscores totaal

Van de 81 bedrijven scoorden 55 bedrijven goud, 14 bedrijven zilver, 6 bedrijven brons en 6 bedrijven haalden geen medaille.

Figuur 7 - Medaillescores

Wat betreft de gemiddelde puntenscores zijn de uitkomsten als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal
Gemiddelde	9,48	9,84	4,06	6,45	1,92	37,57
Standaardafwijking	2,77	2,18	1,29	1,77	0,31	7,30

Tabel 3 - Puntenscores totaal

Medaille- en puntenscores per bedrijfstype

Medailles:

Type bedrijf	Medaille	Aantal medailles	Percentage van totaal
Akkerbouw	Goud	9	50
	Zilver	5	28
	Brons	3	17
	Niets	1	6
Fruitteelt	Niets	2	100
Gemengd	Goud	9	64
	Zilver	3	21
	Niets	2	14
Graasdieren	Goud	5	100
Melkveehouderij	Goud	30	75
	Zilver	6	15
	Brons	3	8
	Niets	1	3
Tuinbouw	Goud	2	100

Tabel 4 – Medaillescores per bedrijfstype

De gemiddelde puntenscores per bedrijfstype zijn als volgt:

Type bedrijf	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal
Akkerbouw	10,18	9,58	3,65	5,91	1,93	36,73
Fruitteelt	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gemengd	9,37	8,34	4,91	6,30	1,84	35,94
Graasdieren	10,00	11,00	4,00	8,00	2,00	40,00
Melkveehouderij	9,63	10,61	4,15	6,66	2,00	39,51
Tuinbouw	10,75	10,60	4,00	6,60	2,00	40,00

Tabel 5 - Puntenscores per bedrijfstype

4.3 Puntenscores per bodemtype

Grondsoort:	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal
klei	15,93	25,15	17,25	8,69	6,62	73,62
löss	23,52	30,53	19,02	24,38	18,40	115,82
veen	16,00	25,40	23,21	19,77	9,62	93,98
zand	11,75	24,93	12,63	15,16	7,36	71,82

Tabel 6 - Puntenscores per bodemtype

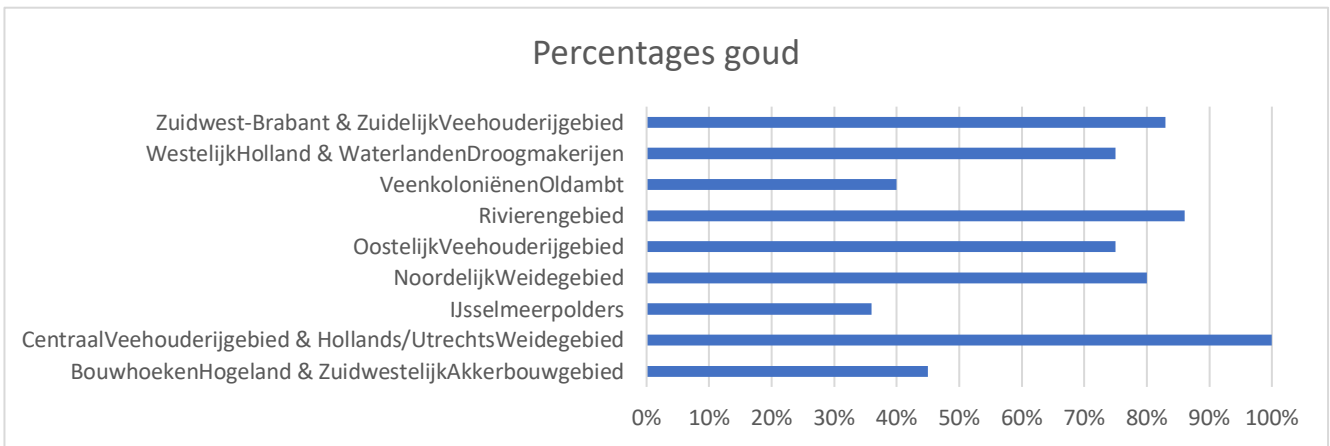
Medaille- en puntenscores per regio

Onderstaande tabel laat zien hoeveel van elke medaille er is gehaald voor elk (samengevoegd) landbouwgebied.

Landbouwgebied	Medaille	Aantal medailles	Percentage van totaal
BouwhoekenHogeland & ZuidwestelijkAkkerbouwgebied	Goud	5	45
	Zilver	3	27
	Brons	2	18
	Niets	1	9
CentraalVeehouderijgebied & Hollands/UtrechtsWeidegebied	Goud	5	100
IJsselmeerpolders	Goud	4	36
	Zilver	2	18
	Brons	2	18
	Niets	3	27
NoordelijkWeidegebied	Goud	8	80
	Zilver	2	20
OostelijkVeehouderijgebied	Goud	9	75
	Zilver	3	25
Rivierengebied	Goud	6	86
	Brons	1	14
VeenkoloniënenOldambt	Goud	2	40
	Zilver	1	20
	Brons	1	20
	Niets	1	20
WestelijkHolland & WaterlandenDroogmakerijen	Goud	6	75
	Zilver	2	25
Zuidwest-Brabant & ZuidelijkVeehouderijgebied	Goud	10	83
	Zilver	1	8
	Niets	1	8

Tabel 7 - Medaillescores per regio

Als we alleen kijken naar score 'goud' zien de volgende verschillen:

Figuur 8 - Percentages goud (landbouwgebieden)

De puntenscores per landbouwgebied zijn als volgt:

Landbouwgebied	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal
Bouwhoeken Hogeland & Zuidwestelijk Akkerbouwgebied	9,87	8,85	4,25	5,43	1,94	36,20
Centraal Veehouderijgebied & Hollands/Utrechts Weidegebied	10,24	10,72	4,16	6,96	2,00	40,00
IJsselmeerpolders	8,22	8,26	3,26	4,60	1,61	31,75
Noordelijk Weidegebied	9,68	10,04	4,98	7,51	2,00	40,00
Oostelijk Veehouderijgebied	9,10	10,83	4,00	7,01	2,00	38,91
Rivierengebied	10,63	10,36	4,00	5,94	2,00	40,00
Veenkoloniënen Oldambt	8,13	10,25	3,73	6,23	1,88	34,95
Westelijk Holland & Waterlanden Droogmakerijen	11,56	9,34	4,43	6,28	2,00	38,80
Zuidwest-Brabant & Zuidelijk Veehouderijgebied	9,55	10,78	4,07	7,87	2,00	40,00

Tabel 8 - Puntenscores per regio

4.4 Medaille- en puntenscores wel- of niet ANLb

Onderstaande tabel laat zien welke medailles velden van boeren die wel aan ANLb doen scoren en welke medailles velden van boeren die niet aan ANLb doen scoren.

ANLb-beheer	Medaille	Aantal medailles	Percentage van totaal
Ja	Goud	42	79
	Zilver	6	11
	Brons	2	4
	Niets	3	6
Nee	Goud	13	50
	Zilver	7	27
	Brons	4	15
	Niets	2	8
Onbekend	Zilver	1	50
	Niets	1	50

Tabel 9 - Medaillescores wel- of niet ANLb

De puntenscores voor bedrijven die aan ANLb doen zijn als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal
Gemiddelde	10,16	9,87	4,29	6,65	1,96	38,63
Standaardafwijking	2,34	2,04	1,35	1,64	0,19	6,03

Tabel 10 - Puntenscores wel ANLb

De puntenscores voor de bedrijven die niet aan ANLb doen zijn als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal
Gemiddelde	8,54	9,90	3,69	6,03	1,89	36,14
Standaardafwijking	3,21	2,48	1,00	1,66	0,42	9,12

Tabel 11 - Puntenscores niet-ANLb

4.5 Medaille- en puntenscores biologisch en gangbaar

Medailles:

Gangbaar/biologisch	Medailles	Aantal medailles	Percentage van totaal
Biologisch	Goud	7	88
	Zilver	1	13
Gangbaar	Goud	48	66
	Zilver	13	18
	Brons	6	8
	Niets	6	8

Tabel 12 - Medaillescores biologisch

Gemiddelde puntenscores zijn als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal boerderij
Gemiddelde	11,21	9,73	4,58	6,58	2,00	40,00
Standaardafwijking	1,41	1,62	1,52	1,01	0,00	0,00

Tabel 13 - Puntenscores biologisch

4.6 Medaille- en puntenscores in relatie tot omvang bedrijven

Medailles:

	Medailles	Aantal medailles	Percentages
Minder dan 50 ha	Goud	15	71
	Zilver	1	5
	Brons	3	14
	Niets	2	10
Tussen de 50 en 100 ha	Goud	32	71
	Zilver	9	20
	Brons	2	4
	Niets	2	4
Meer dan 100 ha	Goud	8	53
	Zilver	4	27
	Brons	1	7
	Niets	2	13

Tabel 14 - Medaillescores/omvang

De gemiddeld behaalde puntenscore op bedrijven met minder dan 50 ha is als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal boerderij
Gemiddelde	9,28	9,74	3,81	6,71	1,90	37,88
Standaardafwijking	3,22	2,80	1,77	2,05	0,43	8,53

Tabel 15 - Puntenscores < 50 ha

De gemiddeld behaalde puntenscore op bedrijven tussen de 50 en 100 ha is als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal boerderij
Gemiddelde	9,9	10,2	4,2	6,6	2,0	38,8
Standaardafwijking	2,2	1,7	0,9	1,4	0,1	4,8

Tabel 16 - Puntenscores tussen 50 en 100 ha

De gemiddeld behaalde puntenscore door bedrijven met meer dan 100 ha is als volgt:

	Bodem	Water	Klimaat	Biodiversiteit	Landschap	Totaal boerderij
Gemiddelde	9,26	9,09	4,07	5,77	1,81	34,63
Standaardafwijking	3,04	2,29	1,48	1,95	0,40	9,45

Tabel 17 - Puntenscores > 100 ha

4.7 Samenvatting en conclusie

- Een aanzienlijke meerderheid, namelijk 85%, van de deelnemende bedrijven heeft 'goud' of 'zilver' behaald. Interessant is dat akkerbouwbedrijven over het algemeen meer moeite lijken te hebben om goud te verwerven dan melkveehouderijen, terwijl in de 'echte' eco-regeling, dit verschil omgekeerd is. Dit valt te verklaren doordat de maatregelen in het keuzepakket meer aansluiten op de gangbare praktijken van de melkveehouderij dan die van akkerbouwbedrijven. Zo haalden melkveebedrijven relatief veel punten door maatregelen op bedrijfsniveau, zoals CO₂-equivalent per hectare, het ureumgetal en de verlenging van weidegang. Ook sloten een aantal perceelsmaatregelen goed aan, zoals jaarrond groen (onderzaai mais is op veel plekken verplicht) en blijvend grasland. Een ander voordeel voor melkveehouders is dat het maatregelenpakket deels gebaseerd is op de kringloopwijzer, waar melkveehouders gemakkelijk data uit kunnen halen. Akkerbouwbedrijven hebben geen kringloopwijzer, waardoor zij niet altijd hun prestaties konden onderbouwen.
- Gemengde bedrijven komen vallen qua score tussen akkerbouw en melkvee in.
- Voor de fruitteeltsector zijn er weinig maatregelen die toepasbaar zijn. Tuinbouwbedrijven lijken hierin wel succesvol lijken te zijn, hoewel deze bevinding is gebaseerd op een zeer beperkte steekproef van slechts 4 bedrijven.
- Alle vijf de graasdierenbedrijven hebben de hoogst mogelijke score van 'goud' gehaald. Dit is te verklaren door de betreffende graasdierbedrijven relatief veel niet-productief areaal hadden en dat meer mogelijkheden waren binnen de maatregel "extra lang beweiden". Deze bevinding is gebaseerd op slechts 5 bedrijven.
- Bodemtype: klei en zand zijn vergelijkbaar qua puntenscore. Op löss en veen wordt gemiddeld hoger gescoord, waarbij het belangrijk is om te vermelden dat de steekproef beperkt is voor deze grondsoorten.
- Geografische spreiding: vanwege het lage aantal per regio is het lastig hier uitspraken over te doen. Wel valt op dat Veenkoloniën/Oldambt, IJsselmeerpolders en BouwhoekenHogeland & Zuidwestelijk Akkerbouwgebied het percentage gouden medailles lager ligt, wat een relatie kan hebben met het feit dat het voor akkerbouwbedrijven moeilijker is om op goud uit te komen.
- De percentages 'goud' liggen aanzienlijk hoger bij bedrijven die deelnemen aan ANLb-beheer. Dit valt te verklaren doordat relatief veel maatregelen al in de huidige bedrijfsvoering zitten. Veel ANLb-maatregelen waren ook op te voeren voor punten (niet voor waarde), waardoor ze alsnog veel punten scoorden. De waarde was vaak niet de limiterende factor om goud te halen. Ook biologische bedrijven scoren percentueel vaker goud.
- Tot slot blijkt dat de hoogste percentages van 'goud' en 'zilver' behaald worden door bedrijven met een oppervlakte tussen 50 en 100 hectare. Ook is het opvallend dat het percentage "niets" het hoogst is bij bedrijven met een oppervlakte boven de 100 hectare. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door de grootschalige inrichting van deze bedrijven (bijvoorbeeld in de IJsselmeerpolders).

5 Activiteiten

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de vraag of de activiteitenset zoals ontwikkeld in de pilot voldoende keuzevrijheid biedt om op alle bedrijven een evenwichtig maatregelenpakket te kiezen. Allereerst wordt er gekeken naar welke maatregelen er in het algemeen worden gekozen, waarna dit wordt uitgesplitst naar bodemtype en wel- of geen ANLb, regio, sector en omvang bedrijven. Het hoofdstuk eindigt met een samenvatting en conclusie.

5.2 Gekozen maatregelen

5.2.1 Overzicht

Onderstaande tabel geeft weer hoeveel verschillende maatregelen bedrijven gemiddeld nemen. Ook staat aangegeven hoe hoog dit gemiddelde is voor biologische bedrijven en bedrijven met ANLb. **Bijlage 1.1** geeft per activiteit weer hoeveel deelnemers minimaal één keer voor de activiteit hebben gekozen.

	Gemiddeld aantal unieke maatregelen	Standaardafwijking
Alle 81 bedrijven	10,65	3,99
Biologisch	11,63	3,31
Met ANLb	10,85	3,56

Tabel 18 - Aantal verschillende maatregelen gemiddeld

5.2.2 Aantal gekozen maatregelen per sector

De gemiddelden per sector zijn als volgt:

Type bedrijf	Gemiddeld aantal unieke maatregelen
Akkerbouw	9,33
Fruitteelt	4,5
Gemengd	11,21
Graasdieren	12,2
Melkveehouderij	11,43
Tuinbouw	5,5

Tabel 19 - Aantal gemiddelde maatregelen per sector

Als we onderscheid maken tussen bedrijfs- en veldmaatregelen geeft dit de volgende resultaten:

	Aantal bedrijfsmaatregelen	Aantal veldmaatregelen
Gemiddelde	2,87	9,40
Standaardafwijking	1,40	4,04

Tabel 20- Aantal gemiddelde maatregelen per sector (onderscheid bedrijfs- en veldmaatregelen)

Bijlage 1.2 geeft een overzicht van welke sector voor welke activiteiten kiest.

5.2.3 Maatregelen gekozen door deelnemers uit verschillende medaillecategorieën

Onderstaande tabel geeft weer hoeveel unieke maatregelen er gemiddeld worden gekozen door deelnemers die in de verschillende medaillecategorieën zijn geïndigd.

Gemiddeld aantal gekozen maatregelen	
Geen medaille	5
Brons	10,33
Zilver	10,64
Goud	11,31

Tabel 21 - Maatregelen gekozen door deelnemers uit verschillende medaillecategorieën

Bovenstaande tabel laat zien dat er gemiddeld genomen iets meer maatregelen worden genomen per medaillecategorie. Het is belangrijk om op te merken dat de score ook afhangt van het areaal. Deze statistiek laat dus niet direct zijn wat het verschil is in inspanningsverplichting per medaillecategorie. Hiervoor zou ook naar de oppervlakte gekeken moeten worden. Echter, omdat het invullen van de oppervlakte niet op alle bedrijven goed is gegaan en er uitschieters in de data zijn terechtgekomen is het lastig hier betrouwbare informatie over te verschaffen.

Bijlage 1.3 geeft voor de verschillende medaillecategorieën aan welke maatregelen er door de deelnemers worden gekozen.

5.3 Evaluatie van maatregelen door deelnemers

Bijlage 1.4 geeft een overzicht van bevindingen per maatregel. De deelnemers konden per maatregel aangeven of zij vonden dat deze helder was geformuleerd. Ook was er ruimte voor opmerkingen over de maatregel. Alle opmerkingen per maatregel zijn opgenomen in **bijlage 1.4**.

5.3.1 Aandeel nieuwe maatregelen

In de enquête werd de volgende vraag gesteld: “welke van de gekozen eco-activiteiten zijn nieuw op uw bedrijf?” *NB: deze vraag werd niet altijd goed begrepen, waardoor de uitkomsten niet helemaal betrouwbaar zijn.*

In de linker kolom het percentage van de bedrijven waarvoor een activiteit nieuw was. Bij elke activiteit staat tussen haakjes het aantal bedrijven dat de maatregel heeft gekozen (dit aantal is overigens voor een deel van de activiteiten niet opgenomen in de keuzetabel; in dat geval staat er een vraagteken). Bijvoorbeeld:

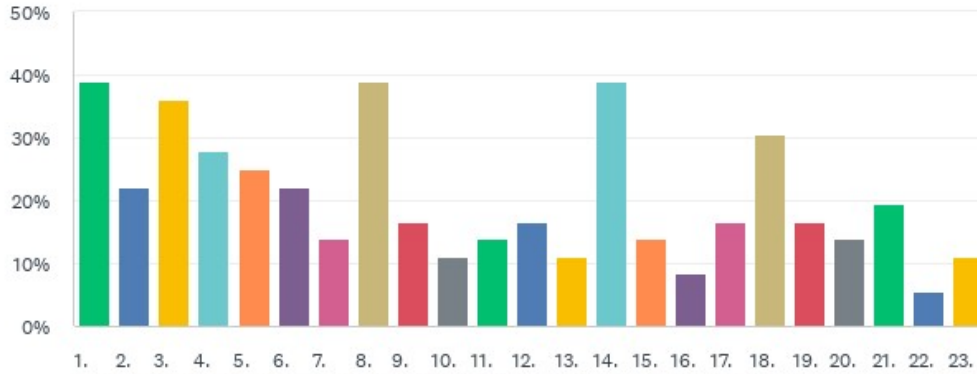
- instandhouding van kleinschalig landschap is door 25% bedrijven gekozen, maar is voor slechts 5% van de bedrijven een nieuwe activiteit. Voor een ‘passieve’ dienst is dat ook logisch;
- ecologisch slootschonen is door 44% van de bedrijven gekozen en is voor circa 37% van de bedrijven (de meerderheid van de bedrijven die dit hebben gekozen) nieuw.

% bedrijven waarvoor de gekozen activiteit nieuw is	Grasland	Bouwland
30-40% (redelijk veel)	• Beperking N-kunstmestgift (?) • Beperking uitrijperiode kunstmest in najaar (33) • Extra lang beweiden (?) • Ecologisch slootschonen (18) • Chemievrij grasland (43)	• Teelt eiwitgewassen (13) • Aandeel niet-kerende grondbewerking (28) • Ecologisch slootschonen (18) • Chemievrije bufferzone langs waterlopen en langs elementen met een andere functie
20-30% (matig veel)	• Aanleg groeitrappen voorjaar (16) • Geen bemesting maïs op gescheurd grasland (3) • Beperken N-bodemoverschot (?) • Minder eiwit voeren (?)	• Aandeel rustgewassen (27) • Strokenteelt (?) • Vroege oogst rooigewassen (21) • Teelt van diepwortelende gewassen (6) • Index gewasdiversiteit (alle) • Vanggewas-plus (34) • Aandeel jaarrond groen (30) • Score op o.s.-balans (?) • Aanleg FAB-stroken (3+2)
5-10% (weinig)	• Instandhouding kleinschalig landschap (21) • Soortenrijk productiegasland (24)	• Precisie-toepassing van gewasbeschermingsmiddelen (?)
10-30% (middenmoot)	De overige 12 activiteiten	De overige 12 activiteiten

Onderstaande grafieken geven weer wat de uitkomsten van deze vraag waren voor alle gras- en bouwlandmaatregelen:

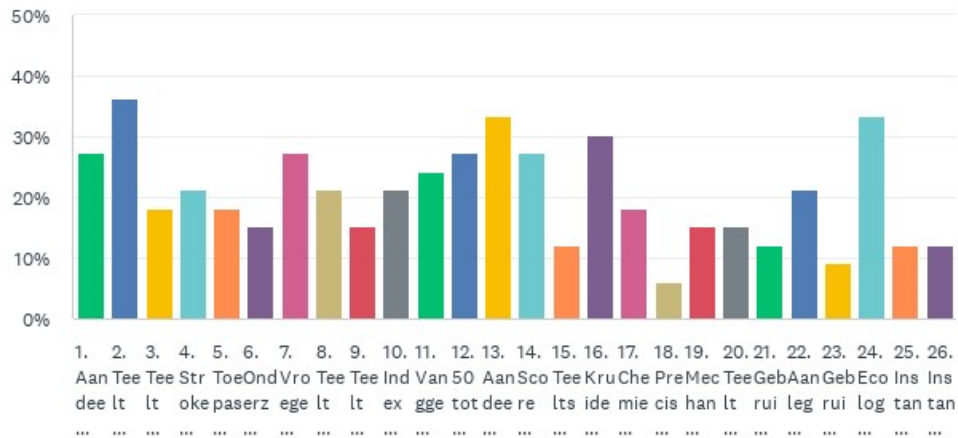
Graslandmaatregelen (ingevuld door 36 deelnemers)

Maatregelen:

1. Beperking N-kunstmestgift	13. Inzet baggerspuit
2. Aanleg groeitrappen in het voorjaar	14. Ecologisch slootschonen
3. Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar	15. Kruidenrijke bufferstrook langs grasland
4. Geen bemesting van maïs op gescheurd grasland	16. Soortenrijk productiegrasland
5. Beperken N-bodemoverschot (op basis van de Kringloopwijzer)	17. Mechanisch onderwerken graszode
6. Minder eiwit voeren	18. Chemievrij grasland
7. Langjarig grasland	19. Teelt van maïskolvenschroot
8. Extra lang beweiden	20. Instandhouding niet-productieve oppervlakte
9. Handhaven of creëren van hoog waterpeil	21. Natte teelten
10. Gebruik ruige mest, compost etc.	22. Instandhouding kleinschalig landschap
11. Gebruik van mestsoorten uit andere stalsystemen	23. Instandhouding microreliëf
12. Beperken uitstoot van broeikasgassen	

Bouwlandmaatregelen (ingevuld door 33 deelnemers)

Maatregelen:

1. Aandeel rustgewassen	14. Score op organische stofbalans
2. Teelt van eiwithoudende/stikstofbindende gewassen	15. Vaste rijpaden
3. Teelt van meerjarige gewassen/teelten	16. Chemievrije bufferzone langs waterlopen en langs elementen met een andere functie
4. Strokenteelt	17. Chemievrij onderwerken groenbemester
5. Toepassen mengteelt	18. Precisie-toepassing van gewasbeschermingsmiddelen
6. Onderzaai vanggewas	19. Mechanische onkruidbestrijding
7. Vroege oogst rooigewassen	20. Teelt van dun gezaaid 'vogelgraan'
8. Teelt van diepwortelende gewassen	21. Gebruik arenstripper
9. Teelt van gewassen met een gunstige wortelspruitverhouding	22. Aanleg FAB-stroken
10. Index gewasdiversiteit	23. Gebruik ruige mest, compost etc.
11. Vanggewas-plus	24. Ecologisch slootschonen
12. Aandeel van de bedrijfsoppervlakte jaarrond groen	25. Instandhouding niet-productieve oppervlakte
13. Aandeel niet-kerende grondbewerking	26. Instandhouding kleinschalig landschap

De mate waarin maatregelen nieuw zijn, hangt samen met de vraag hoe 'groen' de bedrijven nu al zijn (enquêtevraag 5).

Enquêtevraag 5: wat doet u nu al? (70 respondenten)

Type maatregelen	Score (1=weinig, 5 = veel)	Wat doen ze?
Duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals het op peil houden en verbeteren van de bodem- en waterkwaliteit	Score 1: 1 (1%) Score 2: 6 (9%) Score 3: 20 (29%) Score 4: 26 (37%) Score 5: 17 (24%) Hoge score (4+5): 71%	• Extensief bouwplan/gewaskeuze (2x) • Verhogen o.s.-gehalte (ruige mest, groenbemesters, gewasresten etc.) (13x) • Niet-kerende/ondiepe grondbewerking (9x) • Jaarrond groen • Omschakeling naar biologisch • Regeneratieve bedrijfsvoering (2x) • Water vasthouden (2x) • Ecologisch slootschonen • Peilgestuurde drainage en stuwen • Monitoren bodemvocht • Blijvend grasland (3x) • Precisielandbouw, op maat bemesten (2x) • Deel grasland chemievrij • Toedienen van steenmeel en zeewierkalk • Inzetten op kruidenrijk grasland.
Maatregelen ter voorkoming van klimaatverandering (tegengaan veenoxidatie, CO₂-reductie), omgaan met effecten van klimaatverandering (droogte, piekbuien, etc.)	Score 1: 1 (1%) Score 2: 7 (10%) Score 3: 30 (43%) Score 4: 22 (31%) Score 5: 10 (14%) Hoge score (4+5): 45%	• Niet-kerende/ondiepe grondbewerking (4x) • Verhogen o.s.-gehalte, koolstof vastleggen in bodem (9x) • Zonnepanelen/duurzame energie (4x) • Plannen voor mestvergisting • Beregening/druppelirrigatie (2x) • CO₂-reductie (via zuivelketen) • Minder krachtvoer en kunstmest • Water vasthouden, plaatsen boerenstuwen (3x) • Teelt eiwitrijke voedergewassen • Blijvend/oud grasland instandhouden (4x) • Mestvergisting • Dieper wortelende grassen • Verlengde weidegang, minder maaien.
Behoud natuur, landschap en biodiversiteit	Score 1: 3 (4%) Score 2: 8 (11%) Score 3: 16 (23%) Score 4: 26 (37%) Score 5: 17 (24%) Hoge score (4+5): 61%	• Veel natuur- en landschapsbeheer (incl. beheer natuurgronden) (17x) • Aanleg nieuwe landschapselementen • Kruidenrijk grasland (6x) • Ruim bouwplan met veel gewassen • Niet-kerende/ondiepe grondbewerking • Jaarrond groen • Groenbemester winter-over (2x) • Inzetten natuurlijke vijanden • Bloemenrand in boomgaard • Jaarrond beweiding

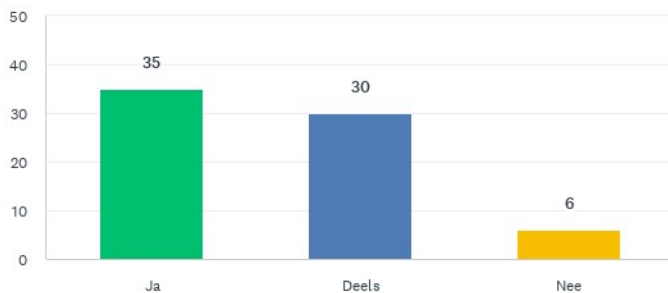
Conclusies uit de vraag naar het 'groene gehalte' van de testbedrijven:

- De helft tot twee derde van de testbedrijven geeft (zelf) aan al behoorlijk veel te doen, met name aan bodem- en watermaatregelen (71%) en aan natuur- en landschapsmaatregelen (61%). Dat laatste is niet verwonderlijk, want twee derde van de testbedrijven is ANLb-deelnemer.

- De bodem-, water- en klimaatmaatregelen die de testbedrijven al nemen, lopen nogal uiteen. Relatief vaak genoemd: verhogen organische-stofgehalte van de bodem, niet-kerende of ondiepe grondbewerking, opwekken duurzame energie, instandhouding blijvend of oud grasland, kruidenrijk grasland en water vasthouden. Dit zijn voor een deel ook maatregelen die in het pilotmenu zitten (zie ook de beantwoording van de vraag welke van de gekozen eco-activiteiten voor de testbedrijven nieuw zijn).
- Het is lastig om de testgroep qua ‘vergroeningsstadium’ te vergelijken met het gemiddelde Nederlandse bedrijf, maar het lijkt erop dat de groep gemiddeld genomen iets groener is dan gemiddeld. Dat geldt uiteraard voor de natuur- en landschapsmaatregelen, maar ook voor de water-, bodem- en klimaatmaatregelen.

5.3.2 Evaluatie keuzemogelijkheden

Ook werd er in de enquête de vraag gesteld: *“Zijn er naar uw mening voldoende keuzemogelijkheden voor uw bedrijf om een goede en passende combinatie van eco-activiteiten te kiezen?”*. Onderstaande grafiek geeft de resultaten weer. In **bijlage 1.5** zijn alle reacties op deze vraag opgenomen.

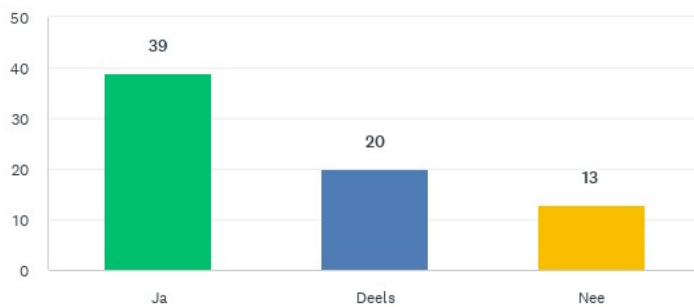

Figuur 9 - Enquêteresultaten keuzemogelijkheden

Sommige deelnemers vinden dat er weinig keuzemogelijkheden zijn om een goede en passende combinatie van eco-activiteiten te kiezen. Voor tuinbouwbedrijven is er weinig keus, en sommigen ervaren de menukaart als te complex. Ook voor fruitteelt zijn er weinig mogelijkheden, zoals het gebruik van metselbijen en bloem- en/of eiwitrijke stroken.

Enkele deelnemers zouden graag toevoegingen zijn, waaronder precisiebemesting en erfmaatregelen, zoals biodiverse erven, nestkasten en schuilmogelijkheden. Ook opties voor continu-teelt van mais met groenbemesters voor stikstofbinding komen naar voren. Het gebrek aan maatregelen die specifiek bij het gebied en de manier van ondernemen passen, en de beperkte mogelijkheden voor grasland voor de doelstelling bodem wordt benoemd. Sommigen missen ook bomen als eco-activiteit en vinden dat bestaande praktijken zoals vleesvee dat buiten graast, niet eerlijk beloond worden. Deelnemers geven aan maatregelen aan te willen passen tijdens het seizoen. Eén deelnemer geeft aan weinig te kunnen met fruitteelt i.v.m. de gewascodes.

Tegelijkertijd zijn er deelnemers die aangeven aan het GLB niet nodeloos ingewikkeld te willen maken en daardoor niet meer keuzemogelijkheden zouden willen toevoegen. Verder werd er in de enquête de vraag gesteld: *“Biedt het keuzemenu van eco-activiteiten voldoende keuzemogelijkheden binnen uw gebied?”*. Onderstaande grafiek geeft de resultaten weer. In **bijlage 1.6** zijn alle reacties op deze vraag opgenomen.

Figuur 10 - Enquête resultaten keuzemogelijkheden binnen gebied

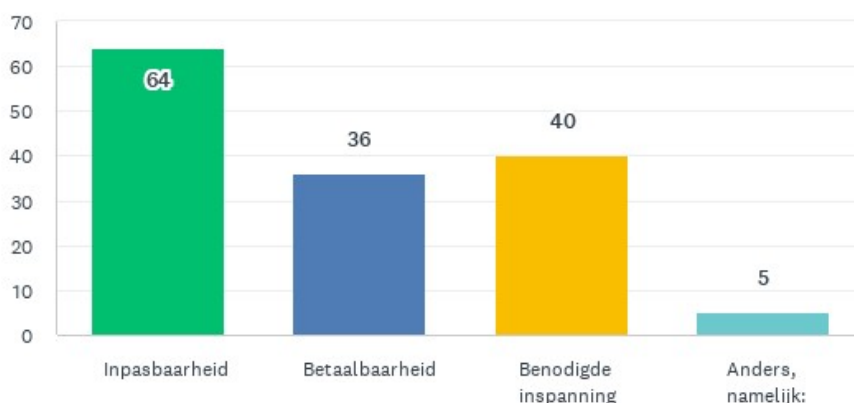
Er zijn deelnemers die niet tevreden zijn met het keuzemenu van eco-activiteiten en vinden dat het niet voldoende keuzemogelijkheden biedt binnen hun gebied. Ze ervaren beperkingen en vinden dat het menu niet goed past bij hun bedrijfssituatie. Voor een grootschalig bedrijf kunnen precisietoepassingen interessant zijn in combinatie met het gebied, maar ze merken op dat het huidige menu niet optimaal aansluit bij hun gewenste inspanningen, zoals het combineren van afschaffing van derogatie, stimuleren van kringlooplandbouw, opbouw van organische stof en vastleggen van CO₂. Daarnaast wordt het behoud van het coulisselandschap als zeer belangrijk gezien, maar het menu biedt volgens hen niet voldoende mogelijkheden hiervoor.

Sommige deelnemers zijn deels tevreden met het keuzemenu van eco-activiteiten. Ze merken op dat er te weinig beloning is voor kleinschaligheid en het behoud van het landschap. Bovendien is er in de praktijk veel overlap tussen struweel en houtige elementen, wat volgens hen meer gelijkgetrokken zou moeten worden in waarde. Ook kan samenwerking met anderen de toepasbaarheid bemoeilijken.

Anderen zijn tevreden met het keuzemenu en geven aan dat er genoeg keuze is binnen hun gebied. Ze wijzen er echter op dat bepaalde maatregelen, zoals mestafname door akkerbouwers, afhankelijk zijn van de aanwezigheid van veehouders in de regio. Ze zien ook mogelijkheden voor gebiedsspecifieke toepassingen en pleiten voor een extra vergoeding voor kleinschalig landschap.

5.3.3 Primaire aandachtspunten bij keuze maatregelen

In de enquête werd de vraag gesteld: “Waar let u primair op bij het kiezen van de eco-activiteiten”. De resultaten zijn als volgt:

Figuur 11 - Aandachtspunten bij keuze eco-activiteiten

Degenen die voor de optie “anders” kozen gaven aan primair te letten op de vergoeding, het rendement, de aansluiting bij hun bedrijf en grondsoort, de kans van slagen en de bijdrage aan hun doelen. Sommigen hebben al vergelijkbare maatregelen in hun bedrijfsvoering toegepast.

De deelnemers die "ja" antwoordden op de vraag naar andere factoren die een rol spelen bij de keuze voor bepaalde eco-activiteiten, gaven de volgende toelichting:

32 deelnemers geven aan dat er ook andere factoren een rol spelen bij hun keuze voor bepaalde eco-activiteiten, waaronder het vermijden van te veel administratieve lasten en praktische problemen die kunnen ontstaan bij (administratieve) controles of kortingen. Ze kijken naar de haalbaarheid en betaalbaarheid van de maatregelen, evenals de slagingskans of het risico dat ermee gepaard gaat. Eco-activiteiten worden als mooi voor het oog beschouwd, maar ze moeten ook rendabel blijven voor het bedrijf. Ook is het belangrijk dat de maatregelen aansluiten bij het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb).

Andere overwegingen zijn hun eigen denkwijzen en de afstand tussen huiskavel en veldkavel (waarbij ze zo min mogelijk willen rijden), eigendom of pacht van het perceel (met beperkingen door het afschaffen van derogatie) en de noodzaak om alle grond te gebruiken voor voerproductie.

Financiële aspecten spelen ook een belangrijke rol, waarbij sommige deelnemers aangeven dat het uitvoeren van maatregelen alleen interessant is als het leidt tot een hogere score en financiële voordelen oplevert. Ook de betaalbaarheid, benodigde inspanning en teeltrisico's worden in overweging genomen.

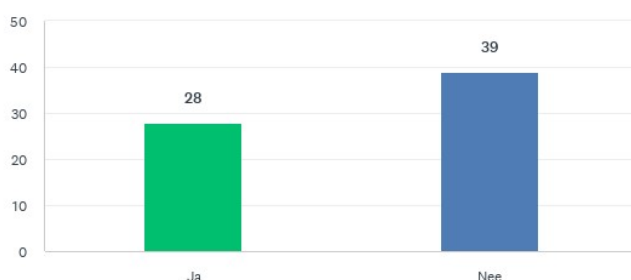
Verder speelt de uitvoerbaarheid een rol, waarbij wordt gekeken of de maatregelen binnen een perceel passen en niet tot verlies leiden. De bijdrage van aanpassingen aan het bedrijf is eveneens van belang, vooral als het gaat om het telen van een ander gewas dat nuttig is als voedergewas.

Het effect op de bodem en het plezier dat ze aan bepaalde activiteiten beleven, zoals het aanleggen van kniphagen als veekering en schuilplaats voor vogels, worden ook genoemd als relevante factoren.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 1.7**.

5.3.4 Ontbrekende eco-activiteiten

In de enquête werd de vraag gesteld: “Mist u eco-activiteiten in het keuzemenu”. De resultaten zijn als volgt:

Figuur 12 - Ontbrekende eco-activiteiten

Ontbrekende maatregelen die worden genoemd zijn:

- Landschappelijke waarde beweiding met schapen, landschappelijke waarde diversiteit, ondersteuning kleinschaligheid;

- Precisielandbouw: plaatsspecifiek planten, zaaien, bemesten, enz.
- Beheer van bos (productie en meerwaarde biodiversiteit en landschap);
- Pleksgewijze onkruidbestrijding;
- Vogel- en hazengeneratie door eco-activiteiten zonder extra vergoeding;
- Grotere huiskavel met mogelijkheden zoals zwaluwen, vijver, regenwater dak, vleermuizen, leemmix voor kavelpad, enz.;
- Eco-activiteiten voor kweldergronden vergelijkbaar met houtopstanden;
- Natuurvriendelijke oever;
- Water vasthouden, minder beregenen, niet-kerende grondbewerking, toepassing van ruige mest of compost;
- Weidevogelbeheer;
- Stro hakselen;
- Mogelijke opname en vergoeding van waterlopen zoals beken/rivieren en zandpaden voor wandelaars;
- Extensieve teelt, zoals andijvie vijf weken op het veld en de rest van het jaar groenbemester;
- Meer keuze op het gebied van bodem voor bedrijven met veel grasland, inclusief water bijmengen mest;
- Bomen in een perceel voor schaduw voor vee;
- Opwekken van eigen energie;
- Regionale mestafzet en voeraankoop;
- Maïs met onderzaai van tarwe of bonen (corn-bean);
- Stimulans voor behoud en uitbreiding van groen-blauwe dooradering, inclusief heggen/hagen/singels, solitaire bomen en schaduw-singels voor vee;
- Onduidelijkheid waarom graan als rustgewas wordt beschouwd en gras niet;
- Bedrijfseigen stikstofnorm, metingen van bodem en water, bedrijfsspecifieke O-meting, en sturing op realistische invloed van beleid in de toekomst;
- Waardering vanuit eco-activiteiten voor weidevogelbeheer en andere vrijwillige inzet via eco-activiteiten zoals plasdras;
- Maximalisatie van weidegang, met mogelijk financiële ondersteuning voor duurzame veehouderij;
- Niet beregenen;
- Erfmaatregelen;

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 1.8**.

5.4 Evaluatie maatregelen door bedrijfsadviseurs

Tijdens de evaluatiebijeenkomst is besproken wat ervaringen van de bedrijfsadviseurs waren met betrekking op de inhoud van en keuze voor maatregelen.

Eén van de belangrijke punten was de discussie over CO₂-emissie, waarbij de vraag werd gesteld of het gunstiger is om deze per hectare of per kg melk te meten. Er werd geopperd dat extensieve bedrijven wellicht meer baat hebben bij metingen per hectare. Eén van de adviseurs merkte op dat als je het op liters zet dan is het verhogen van je melkproductie de oplossing om beter uit de verf te komen. Als je het op hectares zet dan is het verlagen van je melkproductie/intensiteit de oplossing. De absolute hoeveelheid uitstoot wordt niet beperkt door optie 1 en wel door optie 2, dus dan is het volgens deze adviseur logischer om met hectares te rekenen. Er was ook discussie over de berekeningsmethoden en de noodzaak om fouten te vermijden bij het omrekenen. Het belang van handmatige berekeningen werd benadrukt om de juistheid te waarborgen.

Gewasdiversificatie kwam ter sprake, waarbij werd opgemerkt dat het systeem dit automatisch berekent. Er waren opmerkingen over de duidelijkheid van bepaalde maatregelen en hoe bedrijven kunnen bepalen welke specifieke maatregel hen het meest zou helpen om hun doelen te bereiken. Als informatie over maatregelen makkelijker toegankelijk zou zijn, zouden boeren sneller voor maatregelen kiezen die nieuw of onbekend zijn volgens de adviseurs. Deelnemers kiezen al gauw voor de maatregelen die ze al kennen. De adviseurs geven aan dat deelnemers meer zouden moeten worden meegenomen in de keuzes die ze kunnen maken aangaande maatregelen.

Volgens de adviseurs zou RVO data kunnen gebruiken om adviezen te geven voor specifieke doelen, zoals het verbeteren van de bodem. Ook werd de suggestie gedaan voor meer maatwerkadvies, vooral om bedrijven te helpen hogere scores te halen.

Volgens de adviseurs gaven verschillende deelnemers aan dat het belangrijk is om een divers aanbod van maatregelen te behouden en dat bedrijven zelf kunnen bepalen wat het beste bij hun bedrijf past. De inzichtelijkheid van de maatregelen werd als een belangrijk aandachtspunt genoemd. Tot slot werd er opgemerkt dat sommige maatregelen niet relevant waren voor bepaalde bedrijven, waardoor het systeem efficiënter kan worden gemaakt. Een suggestie werd gedaan om de mogelijkheid te bieden om snel relevante maatregelen te selecteren door de eerste letters in te typen.

5.5 Samenvatting en conclusie

5.5.1 Observaties

- Biologisch en ANLb-bedrijven nemen meer unieke maatregelen dan gemiddeld.
- De meeste unieke maatregelen worden gekozen door graasdierbedrijven en melkveebedrijven. Gemengde bedrijven en akkerbouwbedrijven nemen gemiddeld minder maatregelen. De minste maatregelen worden genomen door tuinbouw- en fruitteeltbedrijven. Dit onderstreept dat de maatregelen, en daarmee het puntensysteem, in die volgorde aansluit op de sectoren.
- De meerderheid van de deelnemers geeft aan voldoende keuzemogelijkheden te hebben
- Er worden veel aanvullende activiteiten aangedragen, tegelijkertijd maken deelnemers opmerkingen over complexiteit. Dit heeft echter vooral betrekking op de ontsluiting van het systeem.
- Precisielandbouw en kleinschalig landschap worden vaak geopperd
- Primaire aandachtspunten bij keuze maatregelen: inpasbaarheid scoort het hoogst. Andere aandachtspunten zijn betaalbaarheid en benodigde inspanningen. In de opmerkingen komt naar voren t.a.v. keuze maatregelen: keuze is kosten-batenanalyse van meerdere factoren, administratieve lasten, angst voor controle en kortingen, effect op bodem en gevolgen voor werkplezier.

5.5.2 Keuzevrijheid vs. keuzestress

Een deel van de testbedrijven vindt de activiteitenset complex. Maar daarmee doelen ze waarschijnlijk vooral op de inzichtelijkheid en toegankelijkheid van de set en de werking van de rekentool.

De overheersende mening is toch: het pakket is breder dan het huidige en dat wordt als positief beoordeeld. De meeste boeren geven aan deels of helemaal voldoende keuzevrijheid te hebben. Begrijpelijkheid en overzicht in de rekentool speelt daarin een belangrijke rol: een goede ontsluiting kan een belangrijk verschil maken. Bijvoorbeeld door een beter 'zoekstelsel' in te bouwen naar sector en/of grondsoort (specifieke deelmenu's aanbieden).

Daarnaast zijn grondsoort en sector sterk bepalend in hoeveel keuzevrijheid boeren hebben. Of een maatregel wordt gekozen hangt af van een algehele kosten-batenanalyse, waarbij de meeste boeren primair letten op inpasbaarheid.

Een deel van de testbedrijven vindt dat er nog te weinig keuzemogelijkheden zijn voor hun specifieke bedrijf of regio. Er zijn veel (25) voorstellen gedaan voor aanvullende activiteiten (zij het niet allemaal eco-regelingswaardig).

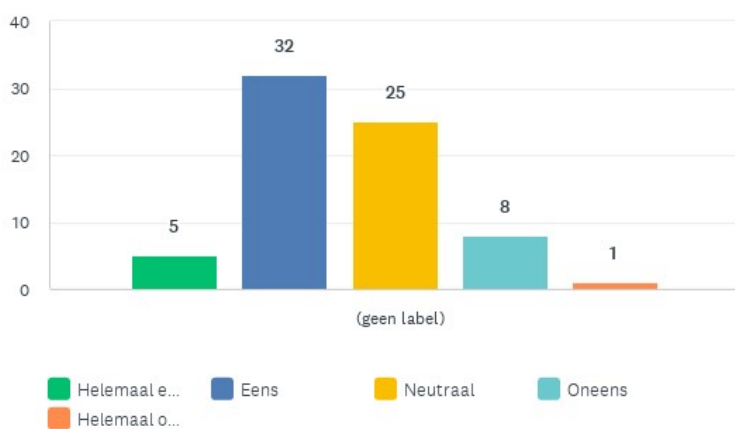
6 Puntensysteem

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de vraag: “wordt het puntensysteem als eenvoudig en uitlegbaar ervaren?” Er wordt ingegaan op de begrijpelijkheid van het puntensysteem, de helderheid van de uitleg over het puntensysteem, de praktische toepasbaarheid van het systeem. Ook worden de belangrijkste punten uit de evaluatie door bedrijfsadviseurs beschreven, waarna er een samenvatting en conclusie volgt.

6.2 Begrijpelijkheid puntensysteem

De vraag: “Het gebruikte puntensysteem (de combinatie van punten en waarden) is begrijpelijk” leidde tot de volgende resultaten:

Figuur 13 - Begrijpelijkheid puntensysteem

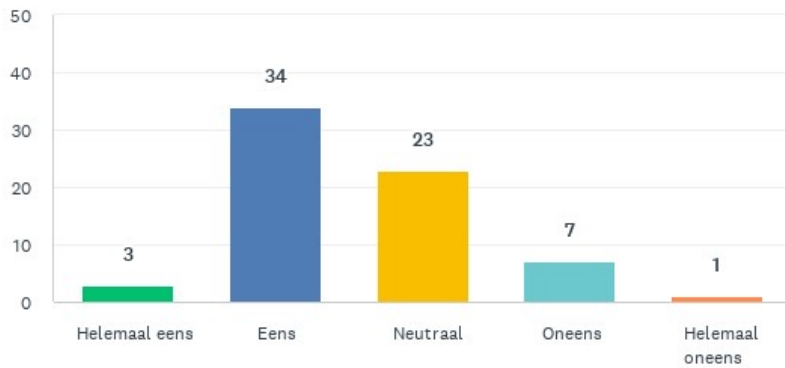
Er zijn enkele deelnemers die ‘neutraal’ aangeven. Sommigen merken op dat het systeem vrij complex is en dat het tijd kost om het onder de knie te krijgen. Deze deelnemers geven aan dat naarmate ze meer ervaring opdoen met het systeem, het begrijpelijker wordt. Ze geven ook aan dat het systeem wel steeds ingewikkelder wordt naarmate er meer puzzelstukjes bij komen. Daarnaast zijn er enkele opmerkingen over onduidelijkheden over de herkomst van de punten en hoe de berekening wordt uitgevoerd.

Er zijn ook deelnemers die het oneens zijn met de stelling en kritiek hebben op de begrijpelijkheid van het gebruikte puntensysteem. Een veel voorkomende klacht is de onduidelijkheid over cumulatie en uitsluiting bij gebruik van ANLB. Ze vinden dat alles gestapeld zou moeten kunnen worden, en dat individuele waardes eventueel verlaagd moeten worden. Een ander punt van kritiek is dat het systeem te moeilijk is opgetuigd, en wellicht onnodig gecompliceerd is. Sommige deelnemers vinden dat ze niet duidelijk kunnen zien of het systeem de gehele perceelsgrootte of slechts een deel daarvan meeneemt. De combinatie van eco-activiteiten en de uitgebreide set maatregelen per perceel bemoeilijken het begrijpen van het puntensysteem, vooral zonder stapeltabel. De onduidelijkheid en complexiteit leiden tot het negatieve oordeel over de begrijpelijkheid van het puntensysteem bij deze deelnemers.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 2.1**.

6.3 Helderheid uitleg puntensysteem

De vraag: “De uitleg over het puntensysteem (de combinatie punten en waarden) is helder” gaf de volgende resultaten:

Figuur 14 - Helderheid uitleg puntensysteem

Enkele deelnemers die het eens zijn geven aan dat de uitleg over het puntensysteem en de combinatie van punten en waarden begrijpelijk is. Het volgens hen is helder hoe het systeem werkt en hoe punten worden toegekend aan verschillende activiteiten doordat dit herhaaldelijk aan hen is uitgelegd en ze het systeem in de praktijk hebben gezien.

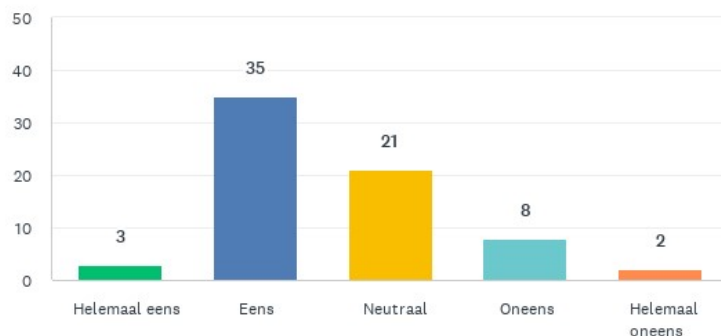
Deelnemers die 'neutraal' invulden geven daarbij de volgende toelichting: hoewel de uitleg over het puntensysteem duidelijk is, blijft er enige twijfel over hoe de beloning wordt berekend wanneer bepaalde doelen, zoals klimaat-gerelateerde doelen, zijn behaald. Er is behoefte aan consistentie in de doelen en beloningen om ervoor te zorgen dat alle inspanningen worden beloond op een transparante en eerlijke manier.

Deelnemers die 'oneens' invulden geven daarbij de volgende toelichting: de uitleg over het puntensysteem en de combinatie van punten en waarden is volgens hen te complex. Zelfs na meerdere sessies met een adviseur blijft het een ingewikkeld geheel, aldus deze deelnemers. Er zijn bepaalde teelten die onevenredig veel punten waard zijn, wat het risico met zich meebrengt dat een kleine fout in deze teelten grote gevolgen heeft voor de totale score. Het systeem lijkt niet eerlijk en leidt tot verwarring en onzekerheid bij sommige deelnemers.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 2.2**.

6.4 Praktische toepasbaarheid puntensysteem

De vraag: "Het gebruikte puntensysteem (de combinatie van punten en waarden) is praktisch toepasbaar" leidde tot de volgende resultaten:

Figuur 15 - Praktische toepasbaarheid puntensysteem

Een aantal deelnemers is het eens met deze stelling. Over het algemeen wordt erkend dat er ruimte is voor verbetering om het puntensysteem praktischer toepasbaar te maken. Er wordt geconstateerd dat er behoefte is aan meer inzicht in hoe punten worden toegekend aan verschillende maatregelen en hoe men de puntenscore kan verhogen. Daarnaast wordt benadrukt dat er bepaalde belemmeringen zijn, zoals het ontbreken van een kringloopwijzer om punten te bepalen voor sommige aspecten. Ook wordt gepleit voor een betere classificatie met hogere uitbetaling voor boeren die al voldoen aan de hoogste klasse zonder extra maatregelen te nemen.

Deelnemers die 'neutraal' invulden gaven daarbij de volgende toelichting. Aan de ene kant wordt erkend dat de tool het berekenen van punten vlot en efficiënt mogelijk maakt, iets wat handmatig moeilijker zou zijn. Aan de andere kant zijn er nog onduidelijkheden en discussies over bepaalde aspecten, zoals wat bepaalde maatregelen precies inhouden en hoe de samenwerking tussen verschillende regelingen verloopt. Er wordt opgemerkt dat er nog werk te doen is om het systeem beter te begrijpen en praktischer te maken.

Enkele deelnemers zijn het oneens en geven daarbij een toelichting. Het gebruikte puntensysteem met de combinatie van punten en waarden wordt volgens een ondernemer als nogal theoretisch benaderd. Er zijn twijfels over de praktische toepasbaarheid ervan in de dagelijkse landbouwpraktijk. Bepaalde aspecten, zoals het bepalen van punten wanneer er geen kringloopwijzer beschikbaar is, worden als probleem gezien. Er ontbreekt ook duidelijkheid over de samenwerking tussen verschillende regelingen, zoals ANLB en de eco-regeling, waardoor er mogelijk overlap ontstaat. Bovendien is het niet helemaal duidelijk hoe de puntentelling tot stand komt en hoe men de puntenscore het beste kan verhogen, wat het systeem minder praktisch maakt.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 2.3**.

6.5 Evaluatie puntensysteem door bedrijfsadviseurs

Aangaande het puntensysteem was er tijdens de evaluatiebijeenkomst een discussie over de regionalisatie van bodemtypes en hoe dit van invloed was op de puntentelling. Het systeem wees verschillende punten toe op basis van bodemtypes, waarbij veengrond en zandgrond verschillende benaderingen hadden. Dit riep vragen op over de eerlijkheid van het systeem en of boeren op minder dure grond meer moesten doen om hetzelfde puntentotaal te behalen.

Enkele adviseurs gaven aan bezorgd te zijn over de duidelijkheid van de communicatie over het puntensysteem naar boeren toe. Sommigen merkten op dat een betere uitleg over hoe het systeem werkt en hoe boeren het kunnen benutten voor hun bedrijf, zou kunnen bijdragen aan een grotere betrokkenheid en motivatie. Het werd als belangrijk beschouwd om de daadwerkelijke werking van het systeem beter uit te leggen.

Tot slot gaven adviseurs aan dat boeren geïnteresseerd zijn in aanvullende maatregelen voor de toekomst en hoe deze in het systeem geïntegreerd kunnen worden. Het was tijdens de bedrijfsbezoeken belangrijk om te benadrukken dat het systeem in ontwikkeling was en dat er ruimte was om het aan te passen op basis van ervaringen en feedback van boeren.

6.6 Samenvatting en conclusie

Enkele opvallende punten die naar voren komen zijn als volgt:

- Begrijpelijkheid: grootste deel vindt het begrijpelijk, aanzienlijk deel neutraal.
- Neutraal: als je ermee werkt wordt het duidelijker

- Degenen die het niet begrijpelijk vinden: te complex, en daardoor niet transparant of het eerlijk en goed onderbouwd is. Ook gaven sommige boeren aan dat activiteiten soms strijdig met elkaar lijken, of in strijd met de doelstellingen van de eco-regeling.
- De complexiteit zit hem niet alleen in het systeem zelf, maar ook de onduidelijkheid over hoe het samenhangt met andere regelingen en het risico van overlap.

Aan de oppervlakte wordt het systeem als redelijk begrijpelijk en praktisch toepasbaar ervaren. Bij de precieze totstandkoming van bepaalde puntentoekenningen hebben deelnemers en adviseurs vraagtekens: waar zijn bepaalde keuzes op gebaseerd en zijn ze eerlijk? De kritiek richt zich vooral op de complexiteit en transparantie van het systeem.

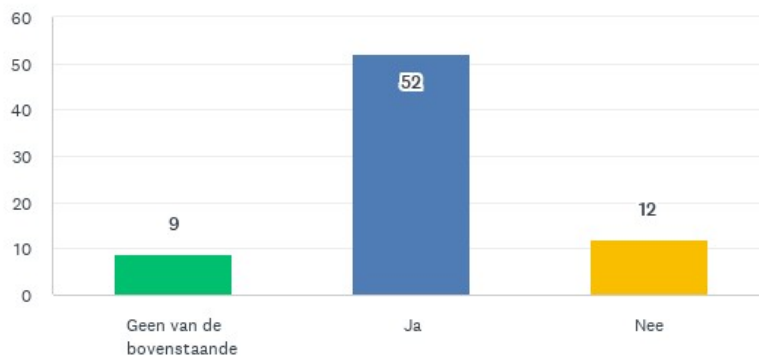
7 Beloningssystematiek

7.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de vraag of de waardering in punten en euro's als redelijk en stimulerend wordt ervaren en gaat in op stimulering door prestatieniveaus en eventuele bonussen. Ook worden de belangrijkste punten uit de evaluatie met bedrijfsadviseurs beschreven, waarna er een samenvatting en conclusie volgt.

7.2 Stimulering door prestatieniveaus

De vraag: "nodigen de prestatieniveaus (brons, zilver, en goud) u uit om een extra prestatie te leveren?" gaf de volgende resultaten:

Figuur 16 - Stimulering door prestatieniveaus (1)

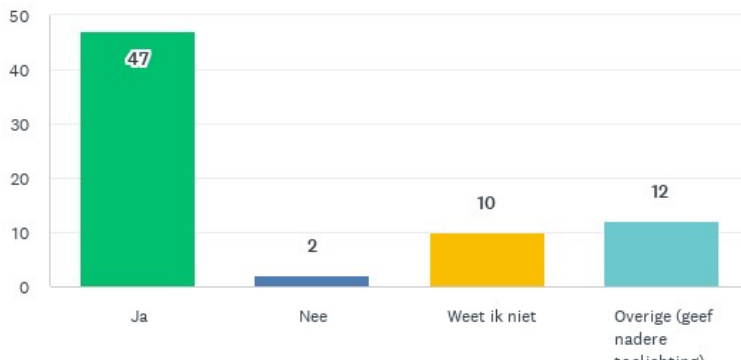
De deelnemers die de vraag met "nee" beantwoordden, gaven verschillende redenen aan waarom de prestatieniveaus hen niet uitnodigden om een extra prestatie te leveren. Sommigen merkten op dat ze al biologisch waren en dus al duurzame maatregelen namen. Anderen vonden dat de verschillen tussen de niveaus te klein waren en dat het niet loonde om extra inspanningen te leveren voor een hogere categorie. Een deelnemer was van mening dat het systeem eerlijker zou zijn als het niet gelaagd was, maar dat het totaal behaalde bedrag werd uitgekeerd.

Aan de andere kant waren er deelnemers die de vraag met "ja" beantwoordden en aangaven dat de prestatieniveaus hen wel uitnodigden om extra inspanningen te leveren. Ze vonden het motiverend om te streven naar een hoger niveau, vooral als ze zich in de buurt van een hogere categorie bevonden. Sommigen merkten op dat ze zich zouden schamen als ze geen brons zouden halen, en dat de financiële stimulans hen aanzette tot meer inzet voor natuur en milieu.

Een deelnemer gaf aan dat het puntensysteem een keurslijf was en dat hij overwoog om na een paar jaar niet meer mee te doen vanwege de beperkingen. Anderen vonden dat het systeem niet stimulerend werkte omdat je niet per maatregel werd betaald en de inspanning om een bepaalde categorie te bereiken te groot was.

Er werd opgemerkt dat de prestatieniveaus beter zouden kunnen worden uitgebalanceerd, met mogelijk meer kleine stappen tussen de niveaus. Ook werd er benadrukt dat de financiële haalbaarheid en het rendement van de extra inspanningen belangrijk waren bij het overwegen van een hoger niveau. Sommige deelnemers vonden dat de beloningen te laag waren in vergelijking met andere certificaten, terwijl anderen zich afvroegen of het systeem meer zou moeten draaien om intrinsieke motivatie dan om externe beloningen.

De vraag: “Zou u voor de eco-premie die volgens de tool naar schatting kunt ontvangen voor de eco-activiteiten zoals ingevoerd ook daadwerkelijk willen uitvoeren?” gaf de volgende resultaten:

Figuur 17 - Stimulering door prestatieniveaus (2)

De deelnemers die "ja" antwoordden op de vraag of ze de eco-premie voor de eco-activiteiten daadwerkelijk zouden willen uitvoeren, gaven verschillende redenen hiervoor. Sommigen merkten op dat de premie momenteel kostendekkend was en dat het nodig was om de premie te verhogen om meer ondernemers te stimuleren om mee te doen. Ze benadrukten dat de premie een serieus verdienmodel moest worden om effect te hebben. Anderen gaven aan dat de eco-activiteiten bijdragen aan hun eigen verdienmodel en dat ze de activiteiten graag zouden uitvoeren omdat ze al goed passen bij hun huidige bedrijfsvoering.

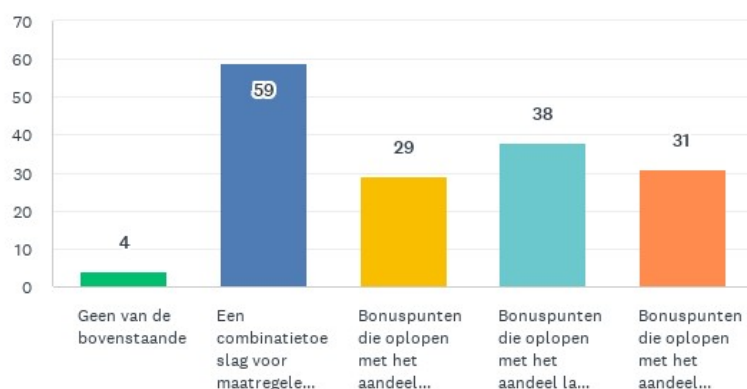
Enkele deelnemers waren terughoudender en gaven aan dat hun bereidheid om de activiteiten uit te voeren afhangt van de specifieke situatie. Ze zouden bijvoorbeeld de maatregelen uitvoeren als ze in aanmerking kwamen voor goud, maar zouden maatregelen laten vallen als ze dichterbij het zilverniveau zaten.

Eén deelnemer gaf aan dat ze de premie wel zouden overwegen, maar niet als ze een traditionele landbouwer waren zoals veel andere boeren. Dit impliceert dat de eco-premie vooral aantrekkelijk is voor ondernemers die al duurzame landbouwpraktijken hebben geïmplementeerd of die bereid zijn om hierin te investeren.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 3.1**.

7.3 Bonussen

In de enquête is ook gevraagd naar of eventuele aanvullende bonuspunten voor perceelsoverstijgende prestaties stimulerend zouden kunnen werken en welke bonussen deelnemers stimulerend zouden vinden. Onderstaande grafiek bevat de reacties van de deelnemers.

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
Geen van de bovenstaande	5,63% 4
Een combinatie toeslag voor maatregelen die elkaar versterken: stapeling van maatregelen op hetzelfde perceel of op aan elkaar grenzende percelen.	83,10% 59
Bonuspunten die oplopen met het aandeel kruidenrijk grasland (productief en extensief)	40,85% 29
Bonuspunten die oplopen met het aandeel land met natuur- en landschapsbeheer (excl. legselbeheer). Het gaat daarbij om ANLB-maatregelen, om eco-activiteiten in de categorie natuur en landschap en om maatregelen die op basis van andere subsidieregelingen worden genomen.	53,52% 38
Bonuspunten die oplopen met het aandeel groenblauwe dooradering (de oppervlakte aan lijnvormige elementen).	43,66% 31

Totale aantal respondenten: 71

Figuur 18 - Bonussen

Deelnemers die positief reageerden op de vraag of ze bonussen op bedrijfsniveau stimulerend vonden, hadden verschillende argumenten. Eén van hen benadrukte dat de bonussen stimulerend konden werken en het effect van de maatregelen ten goede konden komen. Een andere deelnemer vond het idee van bonussen aantrekkelijk omdat het geld een extra stimulans kon zijn om iets extra's te doen. Een derde persoon was voorstander van een gebiedsgerichte aanpak waarbij landbouwers werden betrokken en een reële beloning kregen voor het onderzoeken en verbeteren van hun prestaties.

Er waren ook deelnemers die enkele zorgen uitten over bonussen op bedrijfsniveau. Eén van de deelnemers merkte op dat controle en complexiteit problemen konden veroorzaken bij het toekennen van bonussen. Een ander punt van zorg was dat sommige invloeden van buitenaf, waar de boer geen effect op had, niet mochten leiden tot korting op de bonussen.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 3.2**.

7.4 Evaluatie beloningssystematiek door bedrijfsadviseurs

Tijdens de evaluatiebijeenkomst met bedrijfsadviseurs werd er ingegaan op de beloningssystematiek. Eén van de bevindingen van de adviseurs was dat melkveebedrijven relatief eenvoudig naar de hoogste klasse (goud) gingen met slechts enkele generieke maatregelen. Het viel op dat door een laag ureumgehalte, minder kunstmestgebruik en veel weidegang al snel veel punten werden behaald. Bovendien werd opgemerkt dat het behalen van goud niet leidde tot veel verdere interesse of motivatie om nog meer activiteiten uit te voeren.

Aan de andere kant vonden akkerbouwbedrijven het lastiger om naar goud te stijgen. Zij moesten meer investeren in landschapselementen, zoals akkerranden en ecologisch slootschonen, evenals gewasdiversiteit en rustgewassen. Voor sommige akkerbouwers ontbraken echter duidelijke stimulansen om verder te kijken dan goud.

Tijdens de evaluatie ontstond er een discussie over de stimulans van het puntensysteem om boeren aan te moedigen om meer inspanningen te leveren. Sommige adviseurs merkten op dat boeren snel tevreden waren met goud en dat er mogelijk behoefte was aan tussenniveaus of een glijdende schaal om extra inspanningen beter te belonen. Het systeem werd door sommigen als zwart-wit ervaren, waarbij het behalen van goud de enige noemenswaardige beloning leek te zijn.

7.5 Samenvatting en conclusie

Enkele opvallende punten die naar voren komen zijn als volgt:

- Het overgrote deel geeft aan de prestatieniveaus uitnodigen een extra prestatie te leveren.
- Enkelen doen al veel en worden niet extra gestimuleerd, enkelen overwegen af te haken.
- Nadeel van niet per activiteit worden beloond kan reden zijn om niet te streven naar hoger level
- Meer stappen in prestatieniveaus zouden kunnen leiden tot meer inspanning (minder prikkel om te stoppen net na de drempel). Adviseurs bevestigen dit.
- Meeste deelnemers zouden de activiteiten uitvoeren voor de eco-premie.
- Kostendekkend, maar geen verdienmodel
- Combinatietoeslag is het populairst als het gaat om extra bonussen. Complexiteit en externe factoren worden als zorgpunt genoemd.

Over het algemeen wel wordt de waardering als redelijk en stimulerend beoordeeld. Deelnemers geven aan dat de waardering wel vooral kostendekkend is en in mindere mate bijdraagt aan het verdienmodel van het bedrijf. Ook geven deelnemers aan het belangrijk te vinden dat de activiteiten aansluiten bij wat ze al doen of makkelijk inpasbaar is. De prestatieniveaus zijn stimulerend, maar kunnen ook afremmen door (te) grote stappen tussen de verschillende niveaus.

8 Rekentool

8.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de ervaringen van deelnemers en bedrijfsadviseurs met de ontsluiting van het systeem zoals gebruikt in de pilot. Het hoofdstuk sluit af met een samenvatting en conclusie.

8.2 Het systeem

Het systeem bestaat in de basis uit drie onderdelen:

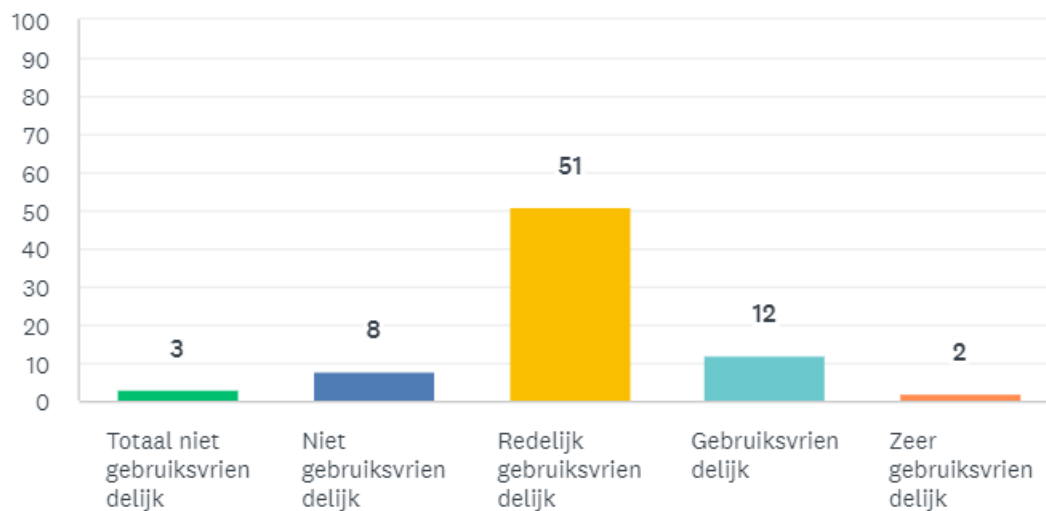
1. Het definiëren van het bedrijf
2. Het selecteren van maatregelen
3. Het dashboard

Alle drie de onderdelen bestaan uit verschillende (visuele) elementen die zijn verwerkt in de tool.

8.3 Evaluatie deelnemers

8.3.1 Gebruiksvriendelijkheid

De vraag: “Vindt u de tool gebruiksvriendelijk wat het betreft het invoeren van de gegevens?” leverde de volgende reacties op:

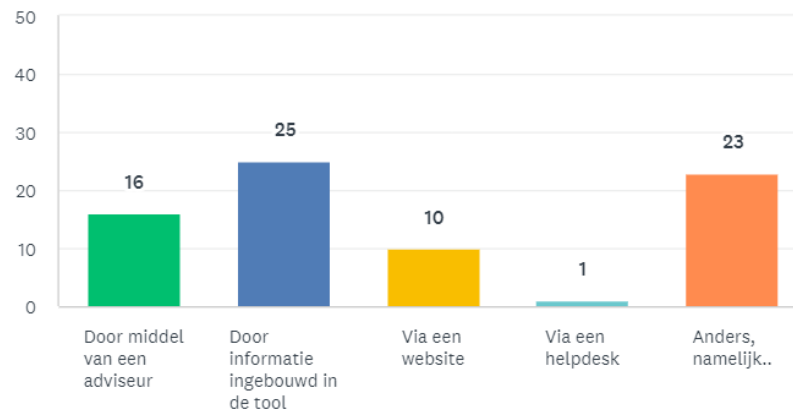
Figuur 19 - Gebruiksvriendelijkheid tool

8.3.2 Kennis eco-activiteiten

De vraag: “Hoe zou u kennis over eco-activiteiten willen opdoen?” gaf het volgende resultaat:

Hoe zou u kennis over eco-activiteiten willen opdoen?

Beantwoord: 75 Overgeslagen: 11

Figuur 20 - Kennis over eco-activiteiten

8.3.3 Voorkeur bij invullen tool (wel of geen adviseur)

23 deelnemers geven aan de tool graag in te vullen met behulp van een adviseur. 39 deelnemers geven aan dat zij graag zelf de tool willen kunnen invoeren, waarbij er voldoende informatie is ingebouwd in de tool. 14 deelnemers hebben gekozen voor de optie “anders”. In de reacties geven deelnemers aan dat ze de tool graag zelf willen invullen, ondanks dat ze het prettig vinden de back-up te hebben van een adviseur. Het systeem zou zo begrijpelijk en werkbaar moeten zijn dat er in principes geen adviseur bij betrokken hoeft te zijn, aldus verschillende deelnemers.

8.3.4 Suggesties

De deelnemers gaven verschillende suggesties om de tool te verbeteren. Ze benadrukten de wens voor een eenvoudiger, gebruiksvriendelijke, en duidelijke tool. Respondenten vroegen om een overzichtelijkere weergave van maatregelen, het verminderen van dubbele vermeldingen, en een beter begrip van de effecten van genomen maatregelen. Er was ook interesse in het koppelen van de tool aan andere systemen, zoals RVO, om nauwkeuriger te kunnen werken. Andere suggesties omvatten het inrichten van de tool op basis van gewassen of percelen, vereenvoudiging van het invoerproces en visuele feedback over de voortgang in het behalen van doelen. De algehele wens is om de tool meer toegankelijk en praktischer te maken.

De reacties uit de evaluatie enquête zijn opgenomen in **bijlage 4**.

8.4 Evaluatie bedrijfsadviseurs

Tijdens de evaluatiebijeenkomst werd aan alle adviseurs gevraagd hoe zij het werken met de tool hadden ervaren.

Een punt van irritatie bij de invoer van maatregelen was de tussentijdse invoeging van NMI-maatregelen, wat als storend werd ervaren. Bovendien was de volgorde van het invullen van de eco-regeling en bijbehorende keuzes verwarrend. Het kopiëren van maatregelen op perceelsniveau bleek lastig en niet gebruiksvriendelijk te zijn, en voor boeren met veel hectare waren sommige maatregelen bijna op alle percelen van toepassing, wat beter geregeld kon worden. Er waren ook situaties waarin maatregelen niet terug te vinden waren op perceelsniveau.

Verschillende deelnemers herkenden problemen met het kopiëren van maatregelen en het verdwijnen ervan, maar ze vonden het systeem toch inzichtelijk wat betreft het doelbereik. Toch was het moeilijk om maatregelen op perceelsniveau te koppelen, omdat dit vaak versprong. Dat zorgde

voor onzekerheid of de invoer correct was verwerkt, en soms bleek achteraf dat maatregelen niet goed waren doorgevoerd. De GEO-functionaliteit werd als prettig ervaren, maar er was vraag naar meer inzichtelijke opties, zoals spreadsheets en meerdere kopieer- en toevoegmogelijkheden.

Hoewel het toevoegen van maatregelen op bedrijfsniveau positief werd gewaardeerd, omdat dit niet beschikbaar is in het LNV-systeem, was het niet altijd duidelijk waar men zich bevond in het invulproces. De wens om inzicht te krijgen in welke maatregelen de meeste punten opleverden, vooral per perceel, werd geuit.

Tot slot werd gesproken over de mogelijkheid om in de volgende versie van het systeem automatisch maatregelen door te rekenen en adviesfuncties toe te voegen. De adviseurs benadrukten dat het systeem inspirerend en aantrekkelijk moet zijn voor de gebruikers.

8.5 Samenvatting en conclusie

De feedback van testbedrijven benadrukt de noodzaak om het systeem gebruiksvriendelijker te maken. Een belangrijk punt was het ontbreken van een duidelijk overzicht bij het kiezen van maatregelen. Deelnemers stelden voor om direct zichtbaar te maken welke veranderingen elke maatregel met zich meebrengt, om zo de begrijpelijkheid te verbeteren. Ook werd opgemerkt dat identieke maatregelen onder verschillende thema's verwarrend zijn en dat dit vereenvoudigd moet worden. Het idee om activiteiten te koppelen aan specifieke gewassen, zoals zomergraan, kan helpen om het systeem efficiënter te maken. Bovendien werd voorgesteld om het systeem te integreren met de gecombineerde opgave voor een soepeler proces. Deze bevindingen benadrukken het belang van een gebruiksvriendelijke aanpak en een overzichtelijk keuzeprocess bij het implementeren van de eco-regeling.

De adviseurs brachten de volgende aandachtspunten naar voren. Ze vonden het vervelend dat er BBWP-maatregelen in het menu staan en gaven aan dat dit aangepast moet worden. Het kopiëren van maatregelen naar andere percelen kostte te veel tijd en zou makkelijker moeten zijn. Ook merkten ze op dat ingevoerde maatregelen soms leken te verdwijnen, wat voor verwarring zorgde in het invulproces. Het geo-component an sich werd wel gewaardeerd. Ten slotte werd voorgesteld om het keuzeprocess te vereenvoudigen door specifieke menu's of spreadsheets aan te bieden en de adviesfunctie te verbeteren, wat de interactie met het systeem eenvoudiger en beter kan maken.

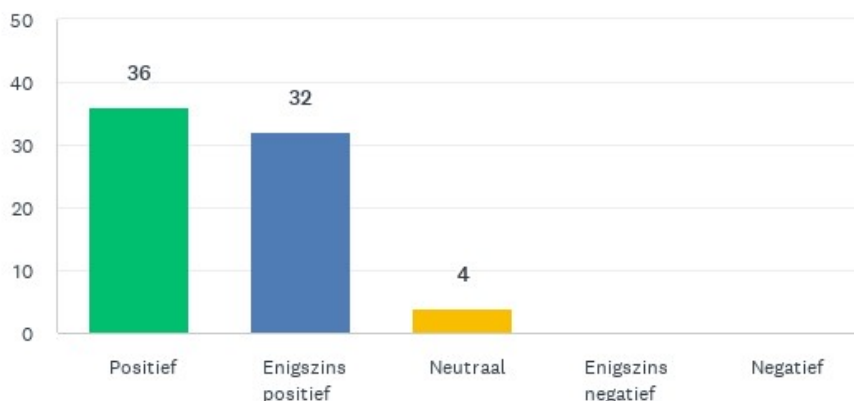
9 Overige bevindingen

9.1 Inleiding

Aan het eind van de enquête werd aan de deelnemers gevraagd hoe zij de deelname aan de testfase hebben ervaren, wat zij geleerd hebben, of er onderdelen ontbraken en of zij suggesties hebben voor de pilot. Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen van dit deel van de enquête. Het hoofdstuk eindigt met een samenvatting en conclusie.

9.2 Ervaring deelnemers

De vraag: "Hoe heeft u het deelnemen aan deze test ervaren?" gaf de volgende reacties:

Figuur 21 - Ervaring pilot deelnemers

Een deelnemer die neutraal reageerde, gaf aan dat de enquête veel tijd kostte en als een flinke klus werd ervaren. Hierdoor hadden ze geen volledig beeld van de tool en de maatregelen.

Meerdere deelnemers gaven een toelichting op hun reactie "enigszins positief". Eén persoon merkte op dat hoe vaker ze met de tool werden geconfronteerd, hoe duidelijker zaken werden. Een andere deelnemer waardeerde de hoeveelheid maatregelen. Een derde persoon vond het goed om in de praktijk te toetsen of de tool beter werkbaar werd met meer draagvlak.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 5.1**.

9.3 Lessen uit de pilot

De vraag "Wat heeft u geleerd van het deelnemen aan deze pilot?" riep de volgende reacties op:

Sommige deelnemers gaven aan dat ze een beter inzicht kregen in de complexiteit van de eco-regeling en het nieuwe GLB. Ze merkten op dat er veel bij komt kijken en dat het systeem steeds ingewikkelder wordt. Ook werd opgemerkt dat het een uitdaging is om als boer de regelingen in te vullen en te begrijpen, vooral als men er niet dagelijks mee bezig is. Verschillende nieuwe maatregelen en mogelijkheden werden ontdekt, waardoor ze een bredere kijk kregen op de eco-activiteiten.

Enkele deelnemers vonden dat de eco-activiteiten beter inpasbaar moeten zijn en dat er meer praktische toepassingsmogelijkheden moeten komen. Ze noemden dat het ontwerp van LNV complex is en dat er gezocht moet worden naar maatregelen die beter passen bij hun bedrijfssysteem. Ook pleitten sommigen voor vereenvoudiging van de administratieve druk en het systeem.

Verscheidene deelnemers gaven aan dat ze blij waren met de erkenning voor hun inzet op het gebied van natuur en biodiversiteit. Ze waren positief over het feit dat hun bedrijfssysteem gewaardeerd werd en dat er mogelijkheden waren om beloningen te ontvangen voor eco-activiteiten. Echter, sommigen gaven aan dat de beloning nog hoger zou moeten zijn om meer ondernemers te motiveren om mee te doen.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 5.2**.

9.4 Ontbrekende onderdelen

De reacties op de vraag "Wat heeft u gemist in het deelnemen aan deze pilot?" waren als volgt.

Verscheidene deelnemers gaven aan dat ze behoefte hadden aan meer voorlichting en informatie over het gebruik van de tools en het begrijpen van de maatregelen. Sommigen vonden het systeem ingewikkeld en misten uitleg over hoe ze specifieke handelingen moesten verrichten. Ook werd er opgemerkt dat er behoefte was aan meer duidelijkheid over de integratie van andere programma's zoals ANLB en het beheer van natuurgebieden.

Meerdere deelnemers gaven aan dat ze meer variatie en keuze in maatregelen hadden gemist, vooral voor tuindersbedrijven. Ook werd opgemerkt dat het systeem meer gericht zou moeten zijn op de praktische toepasbaarheid op het bedrijf. Sommige deelnemers misten de mogelijkheid om specifieke aspecten van hun bedrijfssysteem in te voeren en vroegen om een betere werkvolgorde om meerdere percelen die gelijk zijn gemakkelijk in te voeren.

Enkele deelnemers merkten op dat het invullen van de enquête te snel ging en dat er meer tijd en aandacht nodig was om de puzzel goed door te nemen met een adviseur. Ze misten een diepgaander gesprek en evaluatie over de maatregelen en hun effectiviteit op het bedrijf. Daarnaast werd er ook opgemerkt dat sommige aspecten zoals bomen en hagen en het beheren van natuurgebieden niet voldoende werden behandeld in de pilot.

Over het algemeen benadrukten deelnemers de behoefte aan meer informatie, praktische toepasbaarheid en diepgaandere gesprekken om het maximale uit de pilot te halen. Ze merkten op dat het systeem nog verbeteringen kan gebruiken om beter aan te sluiten bij hun specifieke bedrijfssituatie.

9.5 Suggesties van deelnemers

De suggesties die deelnemers deden voor de pilot hadden te maken met waardering, administratieve lasten en het verbeteren van samenwerking tussen beleid en praktijk.

Verschillende deelnemers lieten blijken dat ze positief waren over de mogelijke invoering van het systeem omdat het niet-melkveehouderijbedrijven meer mogelijkheden zou geven voor waardering. Ze hoopten dat het systeem kansen zou bieden voor bedrijven die niet primair gericht zijn op melkveehouderij.

Sommige deelnemers gaven aan dat het systeem niet te complex moet worden en dat de administratieve last niet te hoog moet zijn. Ze pleitten voor een eenvoudiger en praktisch inpasbaar systeem, zodat het voor alle deelnemers goed in te vullen zou zijn zonder te veel tijdrovend werk.

De reacties uit de enquête zijn opgenomen in **bijlage 5.3**.

9.6 Samenvatting en conclusie

Over het algemeen evalueerden de deelnemers hun deelname als positief. Tegelijkertijd uitten deelnemers hun bezorgdheid over de toenemende complexiteit van het systeem. Het bredere scala

aan beschikbare maatregelen in het systeem werd gewaardeerd. Duidelijk wordt dat begrijpelijkheid en overzicht in de tool een belangrijke rol spelen in deze context. Een goede ontsluiting van informatie kan een belangrijk verschil maken in het faciliteren van de te maken keuzes en de implementatie van eco-activiteiten.

Bijlage 1 (activiteiten)

1.1 Meest gekozen maatregelen (zonder dubbeling)

Nr.	Beschrijving maatregel	Aantal bedrijven die betreffende maatregel hebben gekozen
B132	Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - meer dan 15 jaar	47
G58	Gebruik van ruige mest, compost etc. van eigen bedrijf	45
B114	Chemievrij grasland	43
B105	Chemievrij onderwerken groenbemester	31
G60	Houd uw perceel jaarrond groen	30
G3	Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - 5-10 jaar	29
B147	Vanggewas-plus - langere duur van de instandhouding	28
B163	Ondiepe grondbewerking - aandeel niet-kerende grondbewerking	28
G54	Teelt van rustgewassen als hoofdteelt	27
B104	Mechanische onkruidbestrijding (wiedeggen)	24
B139	Soortenrijk productiegrasland - gras met minimaal 8 kruiden, waarvan minimaal 4 vlinderbloemigen	24
B122	Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar: niet uitrijden na 1 aug. (veen, zand) resp. 15 augustus (klei).	23
B171	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (de houtopstanden heg, haag, struweel)	23
B137	Soortenrijk productiegrasland - gras-klavermengsel	22
B166	Gebruik van ruige mest, compost etc. aangevoerd van elders	22
B154	Instandhouding kleinschalig landschap	21
B172	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (overige houtige landschapselementen)	18
G84	Ecologisch slootschonen	18
B167	Onderzaai vanggewas	16
G50	Ondiepe grondbewerking - aandeel ondiepe grondbewerking	16
B131	Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - 11-15 jaar	14
B143	Teelt van eiwitgewassen	13
B175	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (beheerde akkerrand, keverbank, etc.)	12
B141	Instandhouding microreliëf + instandhouding kavel- en perceelstructuur, bodemstructuur, bodemprofiel en sloot- en greppelpatroon.	11
B150	Kruidenrijke bufferzone - inzaai met een gras-kruidenmengsel	11
B151	Kruidenrijke bufferzone - inzaai met een bloemrijk mengsel	11
G55	Vroege oogst rooigewassen - rooien voor 1 september	11
B107	Gebruik sensorgestuurde of andere selectieve en gerichte spuitapparatuur	10
B121	Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar: niet uitrijden na 15 aug. (veen, zand) resp. 1 september (klei).	10
B165	Vroege oogst rooigewassen - rooien voor 1 november	10

B192	Mechanisch onderwerken graszode	10
B120	Aanleg groeitrappen in voorjaar. Start beweiding voor 10 april. Voorjaarsnede in minimaal 2 keer maaien. Minimaal 20% per maaibeurt laten staan.	9
B144	Teelt van meerjarige gewassen	9
B176	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (poelen, rietlanden/rietkragen en natuurvriendelijke oevers)	8
B119	Aanleg van groeitrappen in het voorjaar. Start beweiding bij voldoende draagkracht en voor 10 april.	7
B140	Instandhouding microreliëf	7
B162	Kruidenrijke bufferstrook langs grasland	7
B173	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (groene braak)	7
B138	Soortenrijk productiegrasland - gras met minimaal vier vlinderbloemigen	6
B164	Teelt van diepwortelende gewassen	6
B174	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (kruidenrijke bufferstrook langs bouwland)	6
B148	Vanggewas-plus - natuurvriendelijke samenstelling van het mengsel	4
B152	Teelt van dun gezaaid vogelgraan	4
B123	Geen bemesting van maïs op gescheurd grasland (kunstmest + dierlijke mest)	3
B169	Aanleg van FAB-stroken langs een waterloop	3
G59	Teelt van maïskolvenschroot (MKS)	3
G7	Zorg voor een hoog waterpeil in de zomer in combinatie met onderwaterdrainage, drukdrainage of greppelinfiltratie	3
B149	Vanggewas-plus - combinatie van vanggewas met graan- of hennepstoppel	2
B155	Gebruik van gescheiden mestfracties	2
B170	Aanleg van FAB-strook midden in een perceel	2
G20	Vaste rijpaden	2
G48	Hergebruik fosfor en stikstof uit slootbagger (via baggerpomp of -spuit) per hectare sloot	2
G63	Toepassen mengteelt - twee gewassen	1

Tabel 22a - Meest gekozen maatregelen (zonder dubbelingen)

1.2 Maatregelkeuze per sector

Maatregel	Type bedrijf	Aantal bedrijven die betreffende maatregel hebben gekozen
Teelt van rustgewassen als hoofdteelt	Akkerbouw	13
	Gemengd	5
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	7
Teelt van eiwitgewassen	Akkerbouw	5
	Gemengd	2
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	4
Teelt van meerjarige gewassen	Fruitteelt	1
	Gemengd	1
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	5
Toepassen mengteelt - twee gewassen	Graasdieren	1
Onderzaai vanggewas	Akkerbouw	1
	Gemengd	4
	Melkveehouderij	11
Vroege oogst rooigewassen - rooien voor 1 september	Akkerbouw	5
	Gemengd	3
	Melkveehouderij	2
	Tuinbouw	1
Vroege oogst rooigewassen - rooien voor 1 november	Akkerbouw	7
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	1
Teelt van diepwortelende gewassen	Akkerbouw	2
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	3
Gewasdiversiteit (index) - (0,05 - 0,07)	Akkerbouw	2
	Fruitteelt	1
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	7
Gewasdiversiteit (index) - (0,07 - 0,10)	Akkerbouw	2
	Gemengd	1
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	5
Gewasdiversiteit (index) - (> 0,10)	Tuinbouw	1
	Akkerbouw	3
	Gemengd	2
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	3

Vanggewas-plus - langere duur van de instandhouding	Akkerbouw	9
	Gemengd	5
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	12
	Tuinbouw	1
Vanggewas-plus - natuurvriendelijke samenstelling van het mengsel	Akkerbouw	2
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	1
Vanggewas-plus - combinatie van vanggewas met graan- of hennepstoppel	Melkveehouderij	2
Houd uw perceel jaarrond groen	Akkerbouw	7
	Gemengd	7
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	13
	Tuinbouw	1
Ondiepe grondbewerking - aandeel niet-kerende grondbewerking	Akkerbouw	11
	Gemengd	4
	Graasdieren	3
	Melkveehouderij	9
	Tuinbouw	1
Ondiepe grondbewerking - aandeel ondiepe grondbewerking	Akkerbouw	4
	Gemengd	2
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	7
	Tuinbouw	1
Er is sprake van een positieve OS-balans op bedrijfsniveau	Akkerbouw	3
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	3
Er is sprake van een positieve OS-balans op bedrijfsniveau	Akkerbouw	1
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	1
Er is sprake van een positieve OS-balans op bedrijfsniveau	Akkerbouw	3
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	2
	Tuinbouw	1
Vaste rijpaden	Fruitteelt	1
	Melkveehouderij	1
Kruidenrijke bufferzone - inzaai met een gras-kruidenmengsel	Akkerbouw	2
	Gemengd	3
	Melkveehouderij	6
Kruidenrijke bufferzone - inzaai met een bloemrijk mengsel	Akkerbouw	6
	Melkveehouderij	5
Chemievrij onderwerken groenbemester	Akkerbouw	11
	Gemengd	4
	Graasdieren	3
	Melkveehouderij	13

Gebruik sensorgestuurde of andere selectieve en gerichte spuitapparatuur.	Akkerbouw	5
	Melkveehouderij	5
Mechanische onkruidbestrijding (wiedeggen)	Akkerbouw	10
	Gemengd	3
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	9
Teelt van dun gezaaid vogelgraan	Akkerbouw	1
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	1
Aanleg van FAB-stroken langs een waterloop	Akkerbouw	1
	Melkveehouderij	2
Aanleg van FAB-strook midden in een perceel	Akkerbouw	1
	Gemengd	1
Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 100 kg/ha (veen, zand en löss) resp. 180 kg/ha (klei)	Akkerbouw	3
	Gemengd	2
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	6
Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 75 kg/ha (veen, zand en löss) resp. 150 kg/ha (klei)	Melkveehouderij	5
Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 50 kg/ha (veen, zand en löss) resp. 120 kg/ha (klei)	Melkveehouderij	2
Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 0 kg/ha (alle grondsoorten)	Akkerbouw	1
	Gemengd	7
	Graasdieren	4
	Melkveehouderij	2
Aanleg van groeitrappen in het voorjaar. Start beweiding bij voldoende draagkracht en voor 10 april.	Gemengd	3
	Melkveehouderij	4
Aanleg groeitrappen in voorjaar. Start beweiding voor 10 april. Voorjaarsnede in minimaal 2 keer maaien. Minimaal 20% per maaibeurt laten staan.	Gemengd	1
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	7
Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar: niet uitrijden na 15 aug. (veen, zand) resp. 1 september (klei).	Gemengd	2
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	7
Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar: niet uitrijden na 1 aug. (veen, zand) resp. 15 augustus (klei).	Akkerbouw	2
	Gemengd	3
	Graasdieren	3
	Melkveehouderij	15
Geen bemesting van maïs op gescheurd grasland (kunstmest + dierlijke mest)	Melkveehouderij	3

Beperken stikstof-bodemoverschot op bedrijfsniveau tot 170 kg/ha (klei) en 140 kg/ha (veen en zand)	Akkerbouw	1
	Melkveehouderij	7
Beperken stikstof-bodemoverschot op bedrijfsniveau tot 130 kg/ha (klei) en 100 kg/ha (veen en zand)	Akkerbouw	1
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	2
Beperken stikstof-bodemoverschot op bedrijfsniveau tot 100 kg/ha (klei) en 70 kg/ha (veen en zand)	Akkerbouw	1
	Gemengd	3
	Melkveehouderij	5
Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 25	Melkveehouderij	2
Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 23	Gemengd	1
	Melkveehouderij	6
Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 21	Gemengd	4
	Melkveehouderij	9
Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 19	Gemengd	3
	Melkveehouderij	14
Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - 5-10 jaar	Akkerbouw	1
	Gemengd	3
	Graasdieren	2
	Melkveehouderij	23
Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - 11-15 jaar	Akkerbouw	1
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	11
Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - meer dan 15 jaar	Akkerbouw	5
	Fruitteelt	1
	Gemengd	11
	Graasdieren	4
	Melkveehouderij	26
Extra lang beweiden met rundvee - 1.000 – 1.500 uur	Gemengd	1
	Melkveehouderij	14
Extra lang beweiden (rundvee) - 1.501 – 2.000 uur	Akkerbouw	1
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	5
Extra lang beweiden (rundvee) - 2.001 – 2.500 uur	Gemengd	2
Extra lang beweiden (rundvee) - Meer dan 2.500 uur	Gemengd	3
	Graasdieren	4
	Melkveehouderij	5
Zorg voor een hoog waterpeil in de zomer in combinatie met onderwaterdrainage, drukdrainage of greppelinfiltatie	Gemengd	1
	Melkveehouderij	2
Gebruik van ruige mest, compost etc. van eigen bedrijf	Akkerbouw	4
	Gemengd	11
	Graasdieren	4
	Melkveehouderij	25
	Tuinbouw	1

Gebruik van ruige mest, compost etc. aangevoerd van elders	Akkerbouw	10
	Fruitteelt	1
	Gemengd	3
	Graasdieren	3
	Melkveehouderij	4
	Tuinbouw	1
Gebruik van gescheiden mestfracties	Melkveehouderij	2
Beperk uitstoot van broeikasgassen tot 19.000 – 22.000 kg/ha (klei en zand) resp. 25.000 – 28.000 kg /ha (veen)	Melkveehouderij	5
Beperk uitstoot van broeikasgassen tot minder dan 19.000 kg/ha (klei en zand) resp. 25.000 kg/ha (veen).	Gemengd	2
	Melkveehouderij	11
Hergebruik fosfor en stikstof uit slootbagger (via baggerpomp of -spuit) per hectare sloot	Melkveehouderij	2
Ecologisch slootschonen	Akkerbouw	6
	Gemengd	4
	Melkveehouderij	7
	Tuinbouw	1
Kruidenrijke bufferstrook langs grasland	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	6
Soortenrijk productiegrasland - gras-klavermengsel	Akkerbouw	1
	Gemengd	1
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	19
Soortenrijk productiegrasland - gras met minimaal vier vlinderbloemigen	Fruitteelt	1
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	4
Soortenrijk productiegrasland - gras met minimaal 8 kruiden, waarvan minimaal 4 vlinderbloemigen	Gemengd	5
	Graasdieren	3
	Melkveehouderij	16
Mechanisch onderwerken graszode	Akkerbouw	1
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	7
Chemievrij grasland	Akkerbouw	5
	Fruitteelt	1
	Gemengd	11
	Graasdieren	5
	Melkveehouderij	21
Teelt van maïskolvenschroot (MKS)	Gemengd	1
	Melkveehouderij	2
Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (de houtopstanden heg, haag, struweel)	Akkerbouw	5
	Fruitteelt	1
	Gemengd	6
	Graasdieren	2

	Melkveehouderij	9
Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (overige houtige landschapselementen)	Akkerbouw	2
	Gemengd	3
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	12
Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (groene braak)	Akkerbouw	5
	Melkveehouderij	1
	Tuinbouw	1
Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (kruidenrijke bufferstrook langs bouwland)	Akkerbouw	3
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	2
Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (beheerde akkerrand, keverbank, etc.)	Akkerbouw	5
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	5
Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (poelen, rietlanden/rietkragen en natuurvriendelijke oevers)	Gemengd	3
	Graasdieren	1
	Melkveehouderij	4
Instandhouding kleinschalig landschap	Akkerbouw	3
	Fruitteelt	1
	Gemengd	4
	Graasdieren	4
	Melkveehouderij	8
	Tuinbouw	1
Instandhouding microreliëf	Akkerbouw	1
	Gemengd	1
	Melkveehouderij	5
Instandhouding microreliëf + instandhouding kavel- en perceelstructuur, bodemstructuur, bodemprofiel en sloot- en greppelpatroon.	Akkerbouw	1
	Gemengd	2
	Melkveehouderij	8

Tabel 23 - Maatregelkeuze per sector

1.3 Maatregelkeuze voor medaillecategorieën

eco_id	Omschrijving maatregel	Bedrijf zonder medaille	Bedrijf met bronzen medaille	Bedrijf met zilveren medaille	Bedrijf met gouden medaille
EB01	Teelt van rustgewassen als hoofdteelt	2	10	20	70
EB02	Teelt van eiwitgewassen		3	5	69
EB03	Teelt van meerjarige gewassen	11	1	17	52
EB05A	Toepassen mengteelt - twee gewassen				1
EB06	Onderzaai vanggewas	7	2	34	20
EB07A	Vroege oogst rooigewassen - rooien voor 1 september	1	3	1	17
EB07B	Vroege oogst rooigewassen - rooien voor 1 november		4	6	20
EB08	Teelt van diepwortelende gewassen		1	16	29
EB10A	Gewasdiversiteit (index) - (0,05 - 0,07)	2		78	185
EB10B	Gewasdiversiteit (index) - (0,07 - 0,10)		37	45	141
EB10C	Gewasdiversiteit (index) - (> 0,10)	59		178	204
EB11A	Vanggewas-plus - langere duur van de instandhouding	9	10	39	97
EB11B	Vanggewas-plus - natuurvriendelijke samenstelling van het mengsel		2		18
EB11C	Vanggewas-plus - combinatie van vanggewas met graan- of hennepstoppel				5
EB12	Houd uw perceel jaarrond groen	10	12	50	118
EB13A	Ondiepe grondbewerking - aandeel niet-kerende grondbewerking	5	13	23	122
EB13B	Ondiepe grondbewerking - aandeel ondiepe grondbewerking	9	1	37	39
EB14A	Er is sprake van een positieve OS-balans op bedrijfsniveau	80		21	125
EB14B	Er is sprake van een positieve OS-balans op bedrijfsniveau			17	86
EB14C	Er is sprake van een positieve OS-balans op bedrijfsniveau			106	76
EB15	Vaste rijpaden	2		1	
EB16A	Kruidenrijke bufferzone - inzaai met een gras-kruidenmengsel		1	38	63
EB16B	Kruidenrijke bufferzone - inzaai met een bloemrijk mengsel	1	5	5	46
EB17	Chemievrij onderwerken groenbemester		12	16	94
EB18	Gebruik sensorgestuurde of andere selectieve en gerichte spuitapparatuur.		1	29	82
EB19	Mechanische onkruidbestrijding (wiedeggen)		2	31	218
EB20	Teelt van dun gezaaid vogelgraan				9
EB23A	Aanleg van FAB-stroken langs een waterloop				27
EB23B	Aanleg van FAB-strook midden in een perceel				2
EG01A	Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 100 kg/ha (veen, zand en löss) resp. 180 kg/ha (klei)		12	54	299
EG01B	Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 75 kg/ha (veen, zand en löss) resp. 150 kg/ha (klei)				176

EG01C	Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 50 kg/ha (veen, zand en löss) resp. 120 kg/ha (klei)				76
EG01D	Beperking N-kunstmestgift op grasland tot 0 kg/ha (alle grondsoorten)			207	732
EG02A	Aanleg van groeitrappen in het voorjaar. Start beweiding bij voldoende draagkracht en voor 10 april.				89
EG02B	Aanleg groeitrappen in voorjaar. Start beweiding voor 10 april. Voorjaarssnede in minimaal 2 keer maaien. Minimaal 20% per maaibeurt laten staan.			17	101
EG03A	Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar: niet uitrijden na 15 aug. (veen, zand) resp. 1 september (klei).		10	31	95
EG03B	Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar: niet uitrijden na 1 aug. (veen, zand) resp. 15 augustus (klei).		12	17	451
EG04	Geen bemesting van maïs op gescheurd grasland (kunstmest + dierlijke mest)		1		4
EG05A	Beperken stikstof-bodemoverschot op bedrijfsniveau tot 170 kg/ha (klei) en 140 kg/ha (veen en zand)				260
EG05B	Beperken stikstof-bodemoverschot op bedrijfsniveau tot 130 kg/ha (klei) en 100 kg/ha (veen en zand)	59		66	51
EG05C	Beperken stikstof-bodemoverschot op bedrijfsniveau tot 100 kg/ha (klei) en 70 kg/ha (veen en zand)	21	40		369
EG06A	Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 25				35
EG06B	Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 23	21		24	148
EG06C	Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 21	97		103	298
EG06D	Minder eiwit voeren, ureumgetal lager dan 19		45	47	566
EG07A	Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - 5-10 jaar		1	18	219
EG07B	Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - 11-15 jaar			28	19
EG07C	Instandhouding van blijvend/langjarig grasland - meer dan 15 jaar	3	8	67	769
EG08A	Extra lang beweiden met rundvee - 1.000 – 1.500 uur		20	38	393
EG08B	Extra lang beweiden (rundvee) - 1.501 – 2.000 uur			17	174
EG08C	Extra lang beweiden (rundvee) - 2.001 – 2.500 uur			66	48
EG08D	Extra lang beweiden (rundvee) - Meer dan 2.500 uur				761
EG09	Zorg voor een hoog waterpeil in de zomer in combinatie met onderwaterdrainage, drukdrainage of greppelinfiltratie				7
EG10A	Gebruik van ruige mest, compost etc. van eigen bedrijf	8	1	46	264
EG10B	Gebruik van ruige mest, compost etc. aangevoerd van elders	4	5	21	84
EG11A	Gebruik van gescheiden mestfracties				58
EG12A	Beperk uitstoot van broeikasgassen tot 19.000 – 22.000 kg/ha (klei en zand) resp. 25.000 – 28.000 kg /ha (veen)			20	129
EG12B	Beperk uitstoot van broeikasgassen tot minder dan 19.000 kg/ha (klei en zand) resp. 25.000 kg/ha (veen).		20		440
EG13	Hergebruik fosfor en stikstof uit slootbagger (via baggerpomp of -spuit) per hectare sloot				25
EG14	Ecologisch slootschonen		1	3	135
EG15	Kruidenrijke bufferstrook langs grasland		5		37

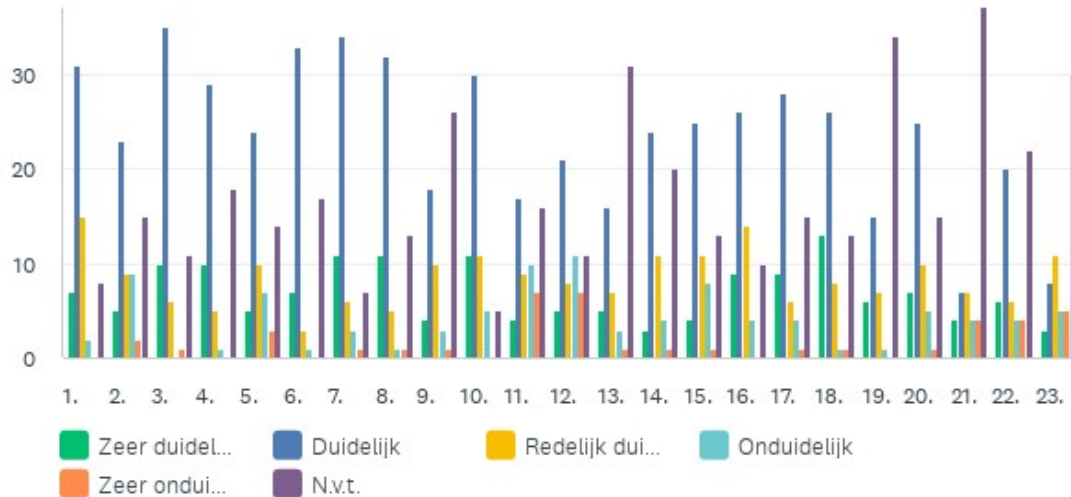
EG16A	Soortenrijk productiegrasland - gras-klaavermengsel		13	18	102
EG16B	Soortenrijk productiegrasland - gras met minimaal vier vlinderbloemigen	2			41
EG16C	Soortenrijk productiegrasland - gras met minimaal 8 kruiden, waarvan minimaal 4 vlinderbloemigen		3	7	329
EG17	Mechanisch onderwerken graszode			33	78
EG18	Chemievrij grasland	8	21	100	760
EG19	Teelt van maïskolvenschroot (MKS)			2	3
EG20A1	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (de houtopstanden heg, haag, struweel)	12	1	3	35
EG20A2	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (overige houtige landschapselementen)			4	65
EG20A3	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (groene braak)		2	4	9
EG20A4	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (kruidenrijke bufferstrook langs bouwland)		1	1	9
EG20A5	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (beheerde akkerrand, keverbank, etc.)			11	39
EG20A6	Aandeel niet-productieve oppervlakte - 1-3% (poelen, rietlanden/rietkragen en natuurvriendelijke oevers)		1		13
EG22	Instandhouding kleinschalig landschap	4		14	340
EG23A	Instandhouding microreliëf		1		11
EG23B	Instandhouding microreliëf + instandhouding kavel- en perceelstructuur, bodemstructuur, bodemprofiel en sloot- en greppelpatroon.		1		95

Tabel 24 - Maatregelkeuze voor medaillecategorieën

1.4 Bevindingen per maatregel

1.4.1 Formulering graslandmaatregelen

Enquêtevraag: zijn de eco-activiteiten helder geformuleerd (is het duidelijk wat u moet doen)?

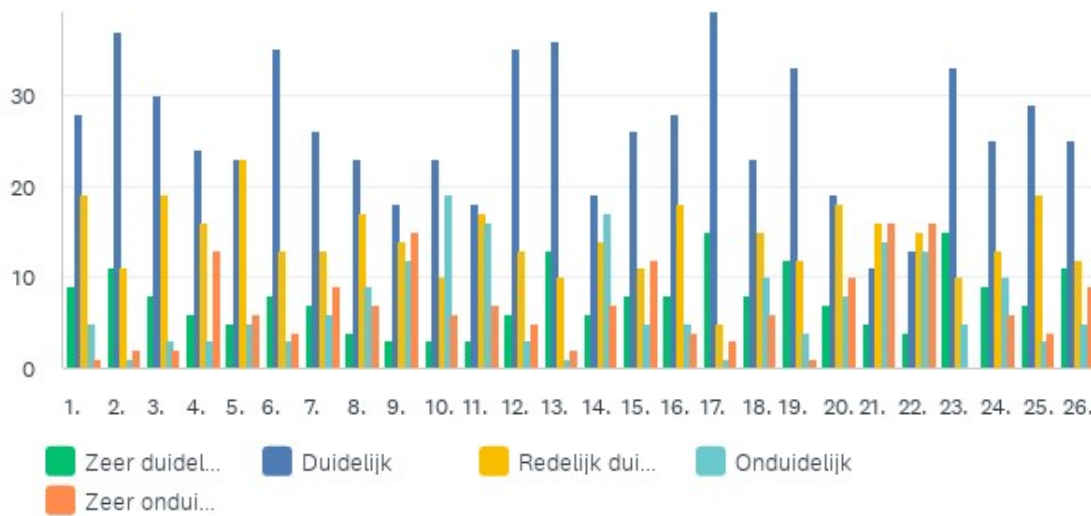

Activiteit

1.	Beperking N-kunstmestgift	13.	Inzet baggerspuit
2.	Aanleg groeitrapen in het voorjaar	14.	Ecologisch slootschonen
3.	Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar	15.	Kruidenrijke bufferstrook langs grasland
4.	Geen bemesting van maïs op gescheurd grasland	16.	Soortenrijk productiegrasland
5.	Beperken N-bodemoverschot (op basis van de Kringloopwijzer)	17.	Mechanisch onderwerken graszode
6.	Minder eiwit voeren	18.	Chemievrij grasland
7.	Langjarig grasland	19.	Teelt van maïskolvenschroot
8.	Extra lang beweiden	20.	Instandhouding niet-productieve oppervlakte
9.	Handhaven of creëren van hoog waterpeil	21.	Natte teelten
10.	Gebruik ruige mest, compost etc.	22.	Instandhouding kleinschalig landschap
11.	Gebruik van mestsoorten uit andere stalsystemen	23.	Instandhouding microreliëf
12.	Beperken uitstoot van broeikasgassen		

1.4.2 Formulering bouwlandmaatregelen

Enquêtevraag: zijn de eco-activiteiten helder geformuleerd (is het duidelijk wat u moet doen)?

Legenda activiteiten

27. Aandeel rustgewassen	40. Score op organische stofbalans
28. Teelt van eiwithoudende/stikstofbindende gewassen	41. Vaste rijpaden
29. Teelt van meerjarige gewassen/teelten	42. Chemievrije bufferzone langs waterlopen en langs elementen met een andere functie
30. Strokteelt	43. Chemievrij onderwerken groenbemester
31. Toepassen mengteelt	44. Precisie-toepassing van gewasbeschermingsmiddelen
32. Onderzaai vanggewas	45. Mechanische onkruidbestrijding
33. Vroege oogst rooigewassen	46. Teelt van dun gezaaid 'vogelgraan'
34. Teelt van diepwortelende gewassen	47. Gebruik arenstripper
35. Teelt van gewassen met een gunstige wortelspruitverhouding	48. Aanleg FAB-stroken
36. Index gewasdiversiteit	49. Gebruik ruige mest, compost etc.
37. Vanggewas-plus	50. Ecologisch slootschonen
38. Aandeel van de bedrijfsoppervlakte jaarrond groen	51. Instandhouding niet-productieve oppervlakte
39. Aandeel niet-kerende grondbewerking	52. Instandhouding kleinschalig landschap

1.4.3 Opmerkingen per maatregel

Graslandmaatregelen

Enquêtevraag: zijn de eco-activiteiten helder geformuleerd (is het duidelijk wat u moet doen)?

	Activiteit	Bevindingen
1.	Beperking N-kunstmestgift	- is informatie die je echt even op moet gaan zoeken - missen de afsteldagen kunstmeststrooier - lastig om de juiste gegevens hiervoor paraat te hebben - Doelstelling is helder; toch klopt dit niet met de huidige praktijk. Als we een betere bodem willen; dan moet daar naar onze mening mest op. Afbouw derogatie betekent meer kunstmest wat m.i. haaks staat op kringlooplandbouw. Hier is nog een hele stap te maken - gebruik alsjeblieft praktische kennis vanuit het veld!! - Alleen voor gewascode grasland, voor fruitteelt niet van toepassing om te gebruiken

		- komt in de knel door kwijtraken derogatie
2.	Aanleg groeitrappen in het voorjaar	- Elk voorjaar is anders; streven en realisatie kunnen verschillen - kijk naar dit voorjaar, veel te nat - Is vaak pas achteraf vast te stellen of dat allemaal lukt. - is weidegang vanaf april al voldoende om groeitrappen te noemen - Ik zie alleen wat op de print/lijst staat, weet niet of er in de tool nog nadere info zit, hebben we niet naar gekeken. - Niet helemaal helder hoe dit te monitoren en uit te werken. Persoonlijk vind ik ook niet dat we alles moeten gaan vastleggen in regels. We mogen er ook op vertrouwen dat de landbouwer zijn/haar best doet (toch?). - wat is goeie groeitrap?
3.	Beperking uitrijperiode kunstmest in het najaar	- goede bedoelingen maar weer stuur je niet - Kalenderlandbouw niet praktisch uitvoerbaar! - heldere datum - je kunt erover twisten of het op die datum vastgeklikt moet worden of dat je het met het groeiseizoen laat meegaan en daaruit de beste datum pakt.
4.	Geen bemesting van maïs op gescheurd grasland	- ervaring lagere opbrengst maïs - Doen we al een tiental jaren
5.	Beperken N-bodemoverschot (op basis van de Kringloopwijzer)	- kringloopwijzer is ondeugdelijk - geen gegevens aanwezig - Beter is het om deze getallen langjarig te nemen. Erg seizoensafhankelijk. - Ik heb als biologisch melkveehouder geen kringloopwijzer - Wordt nu niet gedaan en willen niet op kosten gejaagd worden - Wel afhankelijk van het jaar (geen jaar is hetzelfde) - Al ervaring met de kringloopwijzer dus duidelijk - Het is goed dat we dit allemaal in de gaten houden en dat we er richtingen op bepalen. Toch zijn we hier wars van gebruik van een managementmaatregel een beloningssystematiek van te maken. Bodemoverschot heeft met veel meer te maken dan cijfers uit de Kringloopwijzer. - Formulering helder; uitvoerbaarheid en weersafhankelijkheid discutabel. - niet mee eens, geen invloed op door extreme droogte, graag gemiddelde - niet genoeg gegevens beschikbaar om een berekening te maken - wat is dit overschot en hoe bereken je dit.
6.	Minder eiwit voeren	- afgelopen jaar redelijk gelukt maar weer en inkuilen pakt soms anders uit - Graag elke punt ureum waarderen

		- Met een volledig graslandrantsoen kun je daar niet altijd goed op sturen
7.	Langjarig grasland	- Er blijven onduidelijkheden wat de gevolgen zijn in de toekomst. - Stopt de telling bij scheuren en direct weer gras zaaien? - alleen gewascode voor productiegas - Wat is het verschil met blijvend
8.	Extra lang beweiden	- aantal uur totaal in weide periode - er is niets voor vleesvee - Wie meet dat? - Maatregel is helder; hierin bij voorkeur wel meenemen dat niet iedere grondslag geschikt is om langer/eerder te weiden. Wij zitten op veen in combinatie met zand. Daar zit een storende laag in waardoor het water niet altijd weg kan en de koeien het vertrappen. Als we ze naar buiten doen, staat dit haaks op het behoud van je percelen en verbeteren bodemvruchtbaarheid etc. Dus dit moet echt op perceels/boerderijniveau worden bekeken en niet generiek!
9.	Handhaven of creëren van hoog waterpeil	- ligt vooral aan de grondslag - project meegedaan van Friesland - wat is hoog? - Hebben wij hier minder mee te maken. Het klinkt logisch; in hoeverre je hiermee in overleg kunt treden en/of het wordt opgelegd is een andere discussie. Dit punt evenwichtig bekijken vanuit een goede landbouwpraktijk. - N.v.t. - in deze regio geen mogelijk op daar te sturen
10.	Gebruik ruige mest, compost etc.	- welke mestsoorten precies(champost) - Hoe vaak en hoeveel uitrijden - altijd op bouwland, betere kwaliteit compost/verteren moet leren - Onderscheid maken tussen gras- en bouwland - Er stonden geen hoeveelheden bij - Minimum is onduidelijk, duidelijke richtlijnen benoemen bij maatregel. - Toelichting is helder. - Ik weet niet wat en hoeveel voldoende is. Wat is ruige mest? Alle stromest valt daar ook pluimveemest onder
11.	Gebruik van mestsoorten uit andere stalsystemen	- welke? - Welke types mest - Toelichting is onduidelijk. Weten niet wat we in moeten vullen hierdoor. - Welke soorten, hoeveel per ha? - Snap niet goed wat deze activiteit anders is dan ruige mest/compost etc. Komt m.i. op hetzelfde neer - of zie ik iets over de kop. Voor ons bedrijf zie ik in ieder geval geen verschil t.o.v. maatregel 10.
12.	Beperken uitstoot van broeikasgassen	- Lastig om te rekenen van kg meetmelk naar ha - te veel discussie over en geld voor nieuwe machines?

		- Broeikasgasemissie voor extensieve bedrijven niet gunstig (veel ha/lagere melkproductie) - Graag toelichten hoe deze te berekenen. - Hoe wordt dat berekend? Ik heb geen kringloopwijzer - Zuinige moderne trekker aangeschaft - lastig om er grip op te krijgen - Via de melkfabriek wordt het per 100 kg meetmelk weergegeven en hier per ha - Helder - graag ook de voermensen meenemen om dit punt beter tussen de oren te krijgen. Verlagen broeikasgassen en verkopen brok zijn 2 verschillende dingen - ze kunnen samen gaan als men zich er bewust van is. - opname wordt niet meegenomen - hoe kom je er achter hoeveel dit is?
13.	Inzet baggerspuit	- niet overal mogelijk en van toepassing - Waterschap baggert eens in de tien jaar ca 1 km, telt niet mee - Alleen op veen of klei op veen - in Flevoland niet ter sprake
14.	Ecologisch slootschonen	- wordt door waterschap geregeld - loonwerkers opvoeden - Het is lastig om precies te weten hoeveel % je doet - Wat is dat? Hoe meet je oppervlakte? Lengte sloot lijkt logischer? - Graag een heldere toelichting wat er wel en niet onder ecologisch slootschonen wordt verstaan. Dit is mij nu nog niet bekend - als je googelt vind je van alles - gemiddelde landbouwer heeft er een eigen idee bij - wat valt onder deze eco-activiteit?
15.	Kruidenrijke bufferstrook langs grasland	- ontbreekt voor mij aan duidelijkheid wat het werkelijke effect is - controles, uitvoering, onderhoud, huiverig - Is meer gebruikelijk langs bouwland. - Inspanningsverplichting of resultaatverplichting? Als een landbouwer zich inzet om de kruidenrijke akkers in te zaaien maar wegens grondsoort slaagt dit niet volledig, vind ik persoonlijk dat hiermee rekening gehouden moet worden. Kruidenrijk en slagen heeft met diverse factoren te maken. Zaken waar landbouwer geen invloed op heeft (NLV etc.) niet te zwaar laten wegen in de beoordeling. M.i. willen we een beweging op gang brengen, dat werkt niet door constant af te straffen maar juist door het te zien en aan te jagen. - Waarom wordt het woord bufferzone ook gebruikt
16.	Soortenrijk productiegasland	- hoe gebeurt controle? Droogte-effecten?
17.	Mechanisch onderwerken graszode	- erg afhankelijk van omstandigheden en grondsoort en schadelijke kruiden - Heul slechte ervaring mee, taai, zaaien wil niet, slechte opkomst

		- Niet duidelijk dat dit niet voor graszaad geldt. Wel na uitleg door adviseur. - Hoe moet je het anders onderwerken? - Hiervoor moeten we een lobby opstarten breder dan alleen bij de landbouw. Ook de periferie hierin meenemen/stukje belonen?
18.	Chemievrij grasland	- pleksgewijs bestrijden moet ook mogelijk blijven - zaad ridderzuring zit hier overal, Jakobskruidkruis rukt op - eigenlijk zou er pleksgewijs bij moeten staan - is kunstmest ook chemie? - Mag rugsput wel? - Ik snap wat er wordt gezegd, naar mijn mening moeten we wel middelen behouden om zaken aan te kunnen pakken. Dat is wat anders dan volvelds gebruiken. Als ik hier kijk naar bijvoorbeeld Jacob Kruiskruid, dan moeten we hier wat aan kunnen blijven doen als we het belangrijk vinden dat de koeien naar buiten blijven gaan. Dus specifiek naar kijken, niet op koersen!!
19.	Teelt van maïskolvenschroot	- waren we van plan, weggeregend, per jaar bekijken - Word achteraf in het jaar bekeken of dit past ivm de voervoorraad - Gaat meer om de oogst dan de teelt. - Als past binnen bedrijfsvoering is dit een mooie; niet overal en voor iedere situatie toepasbaar.
20.	Instandhouding niet-productieve oppervlakte	- veer meerdere uitleg vatbaar - nu derogatie afgeschaft is, is dit helemaal waanzin - Door eco-regeling minder oppervlakte - Helder wegzetten wat niet productief is en wat instandhouding betreft. Knotwilgen in Limburg is een mooi voorbeeld - geen vrijwilligers dus weg? Dat kan toch niet waar zijn?! Zorg dat hiervoor een goede reële vergoeding tegenover staat en dat men er echt wat mee kan/wil.
21.	Natte teelten	- erg locatie-gebonden - Wat zijn dit? - bij ons niet van toepassing - Minder toepasbaar voor het grote geheel. Specifieke bedrijven zouden hier ook specifiek naar kijken, voor ons niet van toepassing. - Mits je de LNV-GLB-NSP lijst bij de hand hebt anders zegt dit niets
22.	Instandhouding kleinschalig landschap	- is mij niet duidelijk wat dit is - kleinschaliger dan dit kost geld - Wat moet je hiervoor doen? - wat wordt bedoeld met instandhouden? Het rooien van houtwal en herverkaveling is niet toegestaan - Adviseur zei dat dit percelen <2ha zijn met >60% omzoming hout of sloot. - Weet niet goed wat hier onder kan vallen en hoe je dit moet zien. Wij hebben zelf geen tot zeer weinig

		landschapselementen, dus voor ons minder van toepassing. - wat is een perceel en wat is instandhouding (toelichting) - Volgens mij is 3 hectare een betere grens dan 2 ha.
23.	Instandhouding microreliëf	- huiskavel hoogteverschil 1-1,5 m is dat microreliëf? - Wat wordt hieronder verstaan? - Wat is microreliëf? Op perceelsniveau een bepaald hoogteverschil? - Criteria, nulmeting? - Snap niet goed wat bedoeld wordt en voor ons gebied minder van toepassing conform afspraken met adviseur. - wat valt hieronder?

Bouwlandmaatregelen

Enquêtevraag: zijn de eco-activiteiten helder geformuleerd (is het duidelijk wat u moet doen)?

	Activiteit	Bevindingen
1.	Aandeel rustgewassen	- duidelijk geformuleerd - onze ruilakkerbouwer kwam er niet uit en wil daarom voorlopig niet meer ruilen - Mengteelten vallen hier niet onder terwijl bvb. tarwe-veldboon een rustgewas zou kunnen zijn. - Wordt de gewasdiversiteit index automatisch berekend in de portal? - Data dat het rustgewas op het land moet staan is niet gespecificeerd. - Niet van toepassing - is 2023 ook al. - waarom is gras klaver niet meegerekend? - tijdelijk gras is geen rust gewas?
2.	Teelt van eiwithoudende/stikstofbindende gewassen	- bonen erwten, luzerne - lijkt meerjarig te moeten, valt niet mee - nvt - Lijst van huidig GLB? - is 2023 ook al.
3.	Teelt van meerjarige gewassen/teelten	- welke vallen hier precies onder - Valt fruitteelt onder meerjarige gewassen? - NVT maar er is hier geen NVT optie - nvt - gewascode fruitteelt niet inbegrepen
4.	Strokenteelt	- wordt niet toegepast - alleen grootschalig, anders poppenkast
5.	Toepassen mengteelt	- wel goed kijken dat als men iets wil uitproberen je hiervoor niet de volle laag krijgt. Stimuleren i.p.v. testen alternatieven afstraffen
6.	Onderzaai vanggewas	- niet toegepast - vanggewas is ook al eens boven de mais uitgekomen - is dit boven op de verplichting die al geldt? - NVT maar er is hier geen NVT optie - Telt de teelt van tarwe en/of andere gewassen daar ook voor mee of alleen groenbemesters?
7.	Vroege oogst rooigewassen	- is duidelijk - theorie en weerbarstige praktijk, veel aardappelervaring - Kalenderlandbouw - NVT maar er is hier geen NVT optie - nvt - Waarom geldt het niet voor mais? - praktische uitvoerbaarheid ook zeer zeker meenemen! - Niet beschikbaar voor fruitteelt - Datum van 1 september is veel te vroeg. Kunnen we niks mee. Elk gewas is verschillend. Bv

		suikerbieten zijn we ook afhankelijk van de fabriek
8.	Teelt van diepwortelende gewassen	- wat valt hieronder en waar is het op gebaseerd - ridderzuring? - vreemd dat de bieten er niet bij staan - Cichorei zou diepwortelend zijn terwijl witlof dit niet is? Alleen aparte teelten staan hier vermeld terwijl gangbare teelten ook diepwortelend zijn zoals suikerbieten, wintertarwe etc. - NVT maar er is hier geen NVT optie - nvt - noem deze gewassen in een lijst - Welke zijn dat? - diepwortelend is een breed begrip, gras kan ook diep wortelen maar valt er vast niet onder. - geen gewascode voor fruitteelt - welke gewassen zijn dit?
9.	Teelt van gewassen met een gunstige wortelspruitverhouding	- wat is gunstig - markt bepaalt - NVT maar er is hier geen NVT optie - nvt - geef voorbeelden van dergelijke gewassen - Welke zijn dat? - Het is maar net wat je gunstig vindt en waarvoor. - wat is gunstig
10.	Index gewasdiversiteit	- Wordt deze automatisch in de tool berekend? - Zie vraag 1 - nvt - de berekening is onduidelijk - Geen idee wat hiermee wordt bedoeld. - zegt mij niks
11.	Vanggewas-plus	- onderscheid tussen de verschillende soorten vanggewas plus is niet duidelijk - zegt mij niks
12.	Aandeel van de bedrijfsoppervlakte jaarrond groen	- Is dit boven op de al geldende verplichting? - Waarom niet geldend voor grasland? - Hoe lang mag het zwart voor bemesting, grondbewerking, inzaai e.d.? - blijvend grasland en/of met groenbemester?
13.	Aandeel niet-kerende grondbewerking	- Mijn innovatieve akkerbouwfamilie doet dit heel veel maar teelt na jaren ervaring wel vierde of vijfde gewas met kerende grondbewerking - er worden meerdere soorten grondbewerking gebruikt in samenhang met het gewas, dat kun je niet invullen
14.	Score op organische stofbalans	- wat is de afbraak - zelf gemaakte organische stof niet in het systeem/regeneratief niet - lastig om te achterhalen - Lastig te berekenen als je geen managementprogramma hebt

		- Ingewikkelde waarde - waar halen we gegevens vandaan? - Geen data van - Hoe wordt dit bepaald - Waar te vinden? - je weet niet wat je huidige score is en dus ook niet wat je moet verhogen - waar haal ik deze getallen weg? niet bekend met Kg EOS productie en onttrekking - Op basis van welke resultaten dit te scoren? En hoe verder te ontwikkelen? Wat zijn de kaders en hoe speelt ook het nieuwe beleid hierin een rol? Minder dierlijke mest/meer kunstmest etc. - (afschaf derogatie) - en daarmee een meting bepalen voor de toekomst? Logischerwijs gaat het dalen in de komende jaren. - hoe komen we hier aan/ bereken je dit?
15.	Vaste rijpaden	- wel duidelijk maar niet toegepast. Te duur - NVT maar er is hier geen NVT optie - Waarom niet op grasland? - Afstand? Ook voor gras?
16.	Chemievrije bufferzone langs waterlopen en langs elementen met een andere functie	- in 2023 al verplicht - waterlopen prima, rest dubieus - aanvullend op nieuwe regels? - Omdat het over 2022 gaat hebben we hier toen niet mee gewerkt. - NVT maar er is hier geen NVT optie - Gewascode 1926 valt niet onder deze maatregel - Hoe breed? Breder dan verplicht? - hoeveel breedte en wat waar. Krijgen te maken met bufferstroken dus automatisch bufferzones
17.	Chemievrij onderwerken groenbemester	- is soms niet mogelijk, te veel onkruiddruk, deze rijdt je niet uit - warm nat voorjaar probleem - Kan niet altijd. Afhankelijk van het verloop van het seizoen - Is toch hetzelfde als mechanisch onderwerken?
18.	Precisie-toepassing van gewasbeschermingsmiddelen	- waarom geen precisie toepassing meststoffen, dit is al praktijk - ja graag - NVT maar er is hier geen NVT optie - de techniek is er wel, maar gezien de loonwerker deze techniek niet heeft wordt het niet toegepast - valt een rugspuit onder precisietoepassing? - wat wordt er onder precisie-toepassing verstaan?
19.	Mechanische onkruidbestrijding	- wordt niet toegepast - beperkte mogelijkheden - goedkope machines en passend wielspoor nog wel eens lastig vooral als het nat is - Dit moeten we niet op grote schaal alleen maar willen!! Goed dat er partijen zijn die dit doen,

		maar op grote schaal zijn we nog niet zo ver. Belangrijk dat men het bewust doet. Wij zijn tegen een chemievrije landbouw - zie ook punt Jacobskruiskruid! - Is 1 keer ook mechanisch en daarna spuiten?
20.	Teelt van dun gezaaid 'vogelgraan'	- wat is vogelgraan - Tweede jaar vrat koppel duiven alles op - NVT maar er is hier geen NVT optie - nvt
21.	Gebruik arenstripper	- Wat is dat?
22.	Aanleg FAB-stroken	- werkt echter niet, genoeg proeven van gezien - wat is het verschil met akkerranden / verplichte bufferstroken etc.? En hoe gaat zich dat verhouden met de ingezaaide bufferstroken?
23.	Gebruik ruige mest, compost etc.	- prima voor de bodem - Hoeveelheid mest is niet duidelijk - Staat geen hoeveelheid bij - zie eerdere toelichting. - potgrond/ turfgronden? - Hoe wat en waar
24.	Ecologisch slootschonen	- weet niet wat het inhoudt het waterschap doet dit - Je weet niet precies wat eronder valt en het is moeilijk om te weten hoeveel meters je precies hebt. - nvt - zie eerdere toelichting. - wat wordt hiermee bedoelt? zelf doen of door derden
25.	Instandhouding niet-productieve oppervlakte	- is hier nauwelijks aanwezig
26.	Instandhouding kleinschalig landschap	- veel van de maatregelen hebben we niet verkend vanwege de tijd - Wat wordt hiermee bedoeld? - Zeer weinig bouwland in gebruik dus weinig bouwland maatregelen van toepassing (maar knop N.v.t. ontbreekt bij bouwlandmaatregelen) - zie opmerking grasland - de beschrijvingen zijn duidelijk maar dat wil niet zeggen dat ik ze allemaal zal gaan toepassen - zie eerdere toelichting. - Graag andere grens, ik kan een volledig omzoomd perceel van 2,3 ha niet meer splitsen

1.5 Keuzemogelijkheden (algemeen)

Vraag: Zijn er naar uw mening voldoende keuzemogelijkheden voor uw bedrijf om een goede en passende combinatie van eco-activiteiten te kiezen?

Resultaten van deelnemers die antwoord hebben gegeven én een opmerking erbij hebben gezet.

Nee	Voor tuinbouwbedrijven is er weinig keus
	Te veel keuzes, te complex, schapenhouderij met de ecologische voordelen ervan komt niet aan bod
Deels	toepassing precisie bemesting
Ja	Wij zijn biologisch gecertificeerd
Nee	Voor fruitteelt zijn er weinig mogelijkheden. Bijvoorbeeld gebruik metselbijen en bloem- en/of eiwitrijke stroken
Nee	ik heb de GLB nog niet ingevuld
Deels	Veel wordt al gedaan zonder vergoeding. Helaas zijn er buiten de boer om problemen ontstaan die hier veel negatieve invloeden op hebben. iets met dweilen met de kraan open.,
Deels	Toevoeging met erfmaatregelen, biodivers erf, nestkasten en schuilmogelijkheden.
Deels	Ik mis de mogelijkheid om mais in continue teelt te doen met groenbemester met stikstofbinder zodat mijn blijvend grasland blijvend kan blijven!
Nee	Meer maatregelen die specifiek passen bij de aard van het gebied en de manier van ondernemen zijn gewenst.
Deels	om tot goud te komen moet ik naar een eiwitrijke teelt met vezelgewassen zou die waarde gelijk moeten zijn aan die van eiwitrijke teelden, vezelgewassen schonen de lucht van co2 en leggen veel koolstof vast
Ja	Vrij makkelijk om in goud te komen door blijvend grasland en weidegang
Deels	Extensieve beweiding, 10% laten staan per maaibeurt, uitgestelde maaidatum.
Deels	omdat er over 2022 gekeken wordt zijn bufferstroken langs waterlopen niet ingevoerd. Deze worden wel aangelegd. Daardoor tekort in punten voor zilver. We missen stro hakselen.
Deels	Het is nog moeilijk te zeggen omdat het zo nieuw is, je zult eerst moeten kijken wat er past binnen je bedrijf en wat niet.
Ja	40+ maatregelen worden gauw onoverzichtelijk
Deels	Voor akkerbouw in productiegebied is de menukaart niet heel uitgebreid qua mogelijkheden. Mijn bedrijf heeft verhoudingsgewijs veel rustgewassen maar toch kom ik niet in goud.
Ja	In deze versie wel, in tegenstelling tot huidige LNV-eco-regeling. Daar is zelfs brons niet echt te halen. Goed dat niet-kerende grondbewerking, jaarrond groen erin staan. Wat er miste in LNV-eco-regeling was dat er wel heel erg sterk werd gekeken naar rustgewassen-teelt, maar bijna niet naar hoe er in de winter met de grond werd omgegaan.
Deels	de variatie in bedrijven en bedrijfsomstandigheden zijn erg groot. De wens is uiteraard om bedrijfsspecifiek te belonen maar daarmee wordt het steeds complexer
Deels	Op bodem zijn mogelijkheden voor grasland te beperkt om voldoende punten te halen.

Deels	precisie bemesting zou er nog bij kunnen, gebruik informatiesystemen zoals beslissing ondersteunend
Deels	bomen mis ik
Deels	vleesvee loopt hele weideperiode buiten, dit is niets extra's want dit doen we al vele jaren. Maar dit is niet eerlijk omdat we al vele jaren goed bezig zijn en krijgen hier nog steeds niets extra's voor.
Deels	mist nog het een en ander wat de regionale kringloop zou versterken. Mogelijk punten voor regionale mestafzet, regionale voeraankoop
Deels	Het gebruik van alleen dierlijke mest in plaats van kunstmest zou nog toegevoegd kunnen worden.
Deels	Zitten veel goede dingen in. Een heel belangrijke voor ons landschap en biodiversiteit is "instandhouden kleinschalig landschap/perceel" Jammer dat die grens van 2 ha er in zit. Je kunt beter staffelen op perceelsgrootte o.i.d. Want nu kun je gewoon 2 percelen van elk 3 ha samenvoegen (tussensloot dicht of haag weg) zonder dat er consequenties voor de punten zijn. Door de 2 ha - grens werkt het voornamelijk bij "de kleintjes" en niet bij de grote bedrijven, daar blijft de kaalslag doorgaan.
Ja	Maar het moet passen bij je bedrijf door een bepalende verandering
Deels	Vraag 30 en 31 snap ik niet goed; er is eigenlijk niets nieuws. Het is alleen een keuzepallet waaruit je keuzes kunt maken voor het GLB. Zaken waar we over nagedacht hebben en een motivatie waarom wel/niet toe te passen. Het is geen nieuws, het is een andere manier van vastleggen in/voor het GLB. Of ik dit stimulerend of als verplichting voel - laat ik in het midden.
Deels	Graag ook graan als een flinke puntenpakker, Makkelijker maatregelen aanpassen in seizoen, Door derogatie eisen is het moeilijk om iets meer aan akkerbouw te doen
Nee	voor fruitteelt niet beschikbaar door gewascodes. verder weinig aansluiting op de sector door andere bedrijfsvoering
Deels	Niet nodeloos ingewikkeld maken

1.6 Keuzemogelijkheden (gebied)

Vraag: Biedt het keuzemenu van eco-activiteiten voldoende keuzemogelijkheden binnen uw gebied?

Resultaten van deelnemers die antwoord hebben gegeven én een opmerking erbij hebben gezet.

Deels	Te weinig beloning voor kleinschaligheid en landschap. Er is in de praktijk veel overlap tussen struweel en houtige elementen. Waarde daarvan moet meer gelijkgetrokken worden.
Deels	zie bovenstaande
Ja	Denk eraan dat hier niet genoeg veehouders zitten om mest lokaal af te nemen door akkerbouwers.
Deels	Als het gaat om gebiedsspecifiek zou je nog meer maatregelen toe kunnen passen. Bijv. een extra vergoeding voor kleinschalig landschap.
Nee	Ja er is genoeg keuze mogelijkheid want je kunt altijd wel 1 à 2 maatregelen toepassen (misschien na een kleine aanpassing in werkwijze of beheer)
Deels	Door samenwerking met anderen is het moeilijke inpasbaar
Deels	Raar dat veen/löss en zand in zelfde categorie vallen. Opsplitsen zou beter zijn.
Nee	Precisietoepassingen zijn in dit grootschalige bedrijf, gekoppeld aan het gebied interessant.
Deels	Geeft wel mogelijkheden - maar ook beperkt. Het is niet zo simpel en er zijn vele factoren die invloed hebben waarom iets wel/niet wordt toegepast. We moeten ervoor uitkijken dat het beleid ons niet voor de voeten gaat lopen met de inspanningen die we wel willen verrichten maar niet mogen vanwege regels (afschaffing derogatie / stimuleren kringlooplandbouw / opbouw OS / vastleggen CO2 - deze punten sluiten niet optimaal bij elkaar aan...).
Deels	Behoud coulissen landschap is zeer belangrijk.
Nee	De stap is te groot voor veel boeren om drastisch te wijzigen.

1.7 Aandachtspunten bij keuze maatregelen

Vraag: waar let u primair op bij de keuze van maatregelen?

Anders, namelijk:

Mate van vergoeding

rendement

Het is een afweging

Past het bij bedrijf / grondsoort / ondernemer en hoe groot is de kans van slagen / wat staat er tegenover / draagt het daadwerkelijk bij?

dit was al mijn bedrijfsvoering

Vraag: Zijn er nog andere factoren die een rol spelen bij de keuze voor bepaalde eco-activiteiten?

Dat het niet te veel administratie met zich meebrengt

Praktische rompslomp, gezeur bij (administratieve) controle/korting

haalbaarheid, betaalbaarheid

slagingskans of moet eigenlijk als risico benoemen

Moet aansluiten bij het ANLb

Eigen denkwijzen. gezondheid

Huiskavel/veldkavel veldkavel verder weg dus zo min mogelijk heenrijden eigendom/pacht op (erf)pacht mag niet alles door afschaffen derogatie alle grond nodig voor voer

Als je niet naar een hogere score gaat dan levert het niets op in euro's en is het niet interessant om te doen.

Zeker spelen ook betaalbaarheid en benodigde inspanning, en ook teeltrisico's mee (bijv. kans op veronkruiding, met nadelen voor volgteelten)

Rendementsverlies

Betaalbaarheid en combinatie met ANLb

In hoeverre ze niet afhankelijk zijn van datums want daarin is in de landbouw niet mee te werken.

Uitvoerbaarheid; past het binnen een perceel? Als je bijv. strokenteelt zou doen op een klein perceel dan houd je niks meer over

De aanpassing moet bijdragen aan het bedrijf. Voor bijvoorbeeld het telen van een ander gewas dan moet deze nuttig zijn voor het bedrijf (bv. voedergewas)

Als het goed is voor de bodem doe ik het

Ook betaalbaarheid

zaken waar ik plezier aan beleef. kniphagen worden nu aangelegd als veekering, om af te stappen van prikkeldraad. Tevens biedt het een oplossing tegen afspoeling langs percelen en schuilplaats voor vogels e.d.

Het moet passen in combinatie met het verruilen van land met de akkerbouwer.

Of je het nut ervan inziet

Goed voor de biodiversiteit

betaalbaarheid, weersomstandigheden

Financieel resultaat

zie punt 35.

Kosten- batenafweging

arbeidsvreugde

Wat maatschappelijk gewenst is

Wat levert het voor onszelf op en wat is er nodig om het te realiseren.

Het aantal te behalen punten.

Samenwerking akkerbouwer

moet ook wel wat opleveren

Eco-regelingen zijn mooi voor het oog, maar het moet wel rendabel blijven voor het bedrijf.

1.8 Ontbrekende eco-activiteiten

Specifiek voor tuinbouwbedrijven

Landschappelijke waarde beweiding met schapen, landschappelijke waarde diversiteit, ondersteuning kleinschaligheid

Precisielandbouw; plaatsspecifiek planten, zaaien, bemesten e.d.

Als biologisch boer is er geen mogelijkheid om extra activiteiten te ontplooiën. Voor bio zit in dit pakket weinig uitdaging.

Zie bij 33

beheer bos (productie en meerwaarde biodiversiteit en landschap)

pleksgewijze onkruidbestrijding

mis het verlengstuk. als wij door veel eco-activiteiten veel vogels en hazen genereren. die vervolgens opgegeten worden door vos wolf ooievaar en kraai. daar geen extra vergoeding voor krijgen gaat het genot eraf

(geen veldkavel maar grotere huiskavel levert hier verreweg op alle vlakken het meest op) zwaluwen? vijver regenwater dak? vleermuizen? Leemmix maken voor kavelpad i.p.v. beton of doorgroeiplaten

Voor de kweldergronden kun je geen eco-activiteit kiezen in dit puntensysteem. Kwelders zouden een gelijke behandeling als houtopstanden moeten krijgen

hierboven benoemd

bijvoorbeeld natuurvriendelijke oever, ik wil wel meer bedenken, maar dat lukt niet tijdens het invullen van een enquête

water vasthouden/minder beregenen/niet kerende grondbewerking/toepassen van ruige mest of compost

Weidevogelbeheer

Stro hakselen; kan er niet opkomen op dit moment

Kunnen waterlopen zoals beken/rivieren opgenomen en vergoed worden? Zandpaden op het perceel voor wandelaars, kun je daar wat mee? Een deel is van TBO's en een deel eigen terrein.

Wij telen heel extensief, bijvoorbeeld andijvie vijf weken op het veld en de rest van het jaar groenbemester. Dat komt nog niet heel erg naar voren. Daar krijg je weinig extra punten voor vergeleken met 'alleen' een groenbemester zaaien.

Meer keuze op pijler bodem bij bedrijf met veel grasland. Water bijmengen mest (zoals bij BES)

bomen in een perceel, schaduw voor vee

Opwekken eigen energie

regionale mestafzet, regionale voeraankoop

mais met onderzaai van tarwe of bonen bijvoorbeeld corn-bean

Er zit maar weinig stimulans in om de groenblauwe dooradering te behouden of uit te breiden. Zeer belangrijk voor biodiversiteit. Denk aan heggen/hagen/singels. Evt. ook solitaire bomen belonen, of schaduw-singels voor vee.

vreemd dat graan rustgewas is en gras niet

Bedrijfseigen stikstofnorm / metingen van bodem en water / bedrijfsspecifieke nulmeting en met invloed van beleid hoe kan men scoren in de toekomst? Wat is reëel en ga daarop sturen.

Waardering vanuit eco-activiteiten voor bijvoorbeeld weidevogelbeheer e.d. Als gebied binnen provinciale Natuurbeheerplan niet als zodanig is aangewezen (ANLb), keuze vrijwillige inzet waarderen via eco-activiteiten (plasdras e.d.)

maximaliseren van weidegang. Wanneer 4000+ uren of jaarrond weiden een flinke financiële ondersteuning zou krijgen worden er echt stappen gezet richting duurzame veehouderij.

Niet Beregenen

Zie natuurdeel van beter voor natuur en boer van AH

Erf maatregelen

Bijlage 2 (puntensysteem)

2.1 Begrijpelijkheid puntensysteem

Stelling: Het gebruikte puntensysteem (de combinatie van punten en waarden) is begrijpelijk.

	Oneens	Teveel onduidelijkheid over cumulatie en uitsluiting wanneer gebruik gemaakt wordt van ANLB. Alles zou gestapeld moeten kunnen worden, eventueel individuele waarden verlagen
Eens		Hij vult hem automatisch in, alle onderdelen zitten erin
Eens		Het kost wel tijd om het onder de knie te krijgen, maar hoe vaker je het ziet en deelt, hoe duidelijker het wordt. Maar de puzzel wordt wel steeds ingewikkelder.
	Oneens	Veel te moeilijk opgetuigd
	Oneens	toen ik 'aandeel ... keverbank' aanvinkte op een perceel van 10 hectare, werd niet duidelijk of het systeem het gehele perceel of slecht een deel aannam.
Neutraal		Het is nog vrij onduidelijk waar de punten precies vandaan komen.
	Oneens	Het huidige ecoregelingen systeem (GLB 2023) is overzichtelijker dan deze set aan ecoregelingen door de zeer uitgebreide set aan maatregelen die je per perceel moet uitpluizen. Met name als daar de combinatie met de ANLB regelingen bij komt (zonder stapeltabel is dit uit te zoeken)
	Oneens	Hoe de berekening wordt uitgevoerd en de impact op de betaling is onduidelijk
Neutraal		Best moeilijk, maar voor 2023 moest je je er al in verdiepen. Als het systeem maar niet steeds veranderd is het te doen.
Neutraal		De punten op zichzelf wel; groeiseizoen en wil van de ondernemer maakt het wel lastig om te beoordelen of iets echt de punten verdiend.
Neutraal		de 3 rangen en het daarbij te behalen geldbedrag.

2.2 Helderheid uitleg puntensysteem

Stelling: De uitleg over het puntensysteem (de combinatie punten en waarden) is helder.

	Oneens	Te complex
Eens		is begrijpelijk
Eens		Na het vaker gedaan en gezien te hebben wel. Maar het is aardig complex
	Oneens	Zie vorige
	Helemaal oneens	Ligt niet aan Jelle
	Oneens	Het is erg ingewikkeld, we hebben met de Duinboeren al een aantal keer met een adviseur gezet. Bepaalde teelten zijn heel veel punten waard, een fout maken hierin kan grote gevolgen hebben voor de score.
Neutraal		uitleg is wel helder, maar nu is bv klimaat erg belangrijk, als deze doelen gehaald zijn hoe ga je dan om met de beloning die er voor stond. consistentie in doelen.
		Ik ken het van GLB 2023, wat in de tool staat weet ik niet.
Neutraal		zie bovenstaande.

2.3 Praktische toepasbaarheid puntensysteem

Stelling: Het gebruikte puntensysteem (de combinatie van punten en waarden) is praktisch toepasbaar.

	Oneens	nogal theoretische benadering
Neutraal		De tool rekent het vlot uit, handmatig zou je er niet uitkomen.
Neutraal		we hadden met Sander en Tjitske nog veel discussie over wat er bedoeld werd
		het is me niet duidelijk hoe de samenwerking tussen ANLb en ecoregeling gaat. De kans op overlap lijkt me groot. En ik werd nu niet uitgedaagd om zowel met ecoregeling in goud te komen, als ook maximaal gebruik te maken van ANLb.
Eens		Alleen hoe kun je bepaalde punten bepalen als er geen kringloopwijzer is.
	Oneens	Er kan nog een hoop aan gebeuren. Maak inzichtelijker hoe je je puntenscore het beste kan verhogen.
	Helemaal oneens	Ik weet niet welke waarde elke maatregel heeft, enkel hoeveel punten het bevat. Ook weet ik niet hoe de opbouw van de puntentelling tot stand komt. Ten derde weet ik niet wat ik moet doen om in een hogere klasse te komen. In ons geval is het nodig om een goud+ klasse te maken met een hogere uitbetaling per hectare want wij hoeven geen maatregelen te nemen en komen alsnog in de hoogste klasse
Neutraal		moet aan gewerkt worden

Bijlage 3 (beloningssystematiek)

3.1 Stimulering door prestatieniveaus

Vraag: Nodigen de prestatieniveaus (brons, zilver en goud) u uit om een extra prestatie te leveren?

Nee	Wij zijn al biologisch
	Volgens voorlichter alleen maar keuze tussen niets en goud. Voor fruitteelt geen ander variatie mogelijk. Mogelijk is die informatie onjuist, veel is nog onbekend. Als er keuze is dan is de wens om te streven naar meer op mijn bedrijf als dit economisch gunstig is.
	De verschillen in de huidige regeling zijn tussen basis en brons en tussen brons en zilver te klein om daar bepaalde extra inspanningen voor te leveren met alle risico's die dat dan ook nog met zich meebrengt. Het zou ook eerlijker zijn het niet te staffelen naar brons, zilver en goud maar gewoon uit te keren het bedrag wat je in totaal behaalt. Nu is het voor je uitkering zinloos om bijvoorbeeld een x bedrag boven zilver te zitten, dan kan je beter een stuk van je inzet niet doen zodat je productiegrond beter rendeert als puur productiegrond, met als gevolg dat de gewenste eco-regeling minder oplevert dan flora-, fauna- of milieuwinst.
Nee	melkstroom is belangrijker
Ja	Op zich wel, maar goud lijkt redelijk makkelijk te behalen voor ons bedrijf doordat we al deelnemen aan het ANLb
Nee	domme regeling. eerst zorgen dat de afzet van bv eiwitrijk stikstofbinders economisch interessant zijn. komt de teelt vanzelf beter opgang
Nee	Misschien meer kleine stappen inbouwen
Ja	keurslijf, zoon wil paar jaren proberen maar overweegt daarna te vertrekken
Ja	Ja, wanneer je net op het randje zit tussen 2 categorieën bijvoorbeeld. Maar wanneer je een bepaalde categorie net niet halen kunt, kun je daardoor ook extra andere beoogde maatregelen laten vallen.
Nee	Je wordt zo niet betaald per maatregel, ik vind dat je meer per maatregel betaald moet worden en niet dat je zoveel moet doen om in een bepaalde categorie uit te komen. Werkt zo niet stimulerend.
Ja	je wilt toch goud halen en denkt dat je dan goed bezig bent
Ja	maar vind dat er meer spreiding moet zijn, als je het bij berekening net goud haalt en bijv. een tegenvallertje hebt, kost dit enorm veel eco-premie en bij heel veel inspanning ook naar dubbel goud kunnen gaan 400 euro per ha
	Afhankelijk van waar je al zit met je bedrijf.
Nee	Was vrij makkelijk om in goud te komen
Ja	Vleesvee is moeilijk inpasbaar voor graasdieren
Ja	Dit jaar witte bonen gezaaid maar er is een grens aan maar wel risico's of alles gehaald wordt. geen fijn idee!
Nee	Want met veel oud grasland vallen we toch in goud (het hoogst haalbare)
Nee	Stappen zijn te groot om te nemen
	Volgens mij ben ik er sinds jaar en dag bewust mee bezig, een goede bodem en klimaat zorgen voor een gezond bedrijf en bodem en is toekomstbestendig
	Nog verder invullen en bespreken met de adviseur
Ja	Ja, mits het haalbaar is.

Ja	mits het verschil in waarde groot genoeg is voor de inspanning
Ja	Mits rendabel.
Ja	Op het moment dat bv. goud binnen bereik ligt, lever je een extra inspanning
Ja	mits hier ook financieel beter van wordt.
Ja	als je met een relatief kleine maatregel een trap kunt klimmen, doe je dat wel gemakkelijk.
Ja	De balkjes bereiken nu een maximum. Daardoor nodigt het niet meer uit om grote stappen boven het maximum te zetten.
Ja	Ja door de financiële stimulans maar ook als uitdaging om meer voor natuur en milieu te doen. Ik zou me schamen als ik bv niet eens brons haal.
	Zit 'm niet in brons, zilver of goud - m.i. zit het meer in de intrinsieke motivatie van de ondernemer.
	Waarde erkenning niet helemaal mee eens.
Nee	de beloningen zijn te laag in verhouding met andere certificaten.
	Het is basispremie of goud. Brons en zilver zijn te laag in premie om de moeite voor te doen.

Vraag: Zou u voor de eco-premie die volgens de tool naar schatting kunt ontvangen voor de eco-activiteiten zoals ingevoerd ook daadwerkelijk willen uitvoeren?"

Ja en dan bedoel ik in dit antwoord dus bij deze pilot en niet zoals de huidige ecoregeling werkt

De premie is momenteel niets meer dan kostendekkend, om meer effect te hebben zal deze hoger moeten worden om meerdere ondernemers te triggeren om mee te doen. Het moet een serieus verdienmodel worden.

ongeveer wel

Ja, want we hoeven dan niks aan te passen in de huidige bedrijfsvoering draagt bij aan het eigen verdienmodel

Het sturen op laag ureum (minder eiwit voeren) is lastig omdat ik alleen grasland heb Afhankelijk van de situatie.

Hangt ervan af, bij goud zou ik het uitvoeren, zit ik bv 30 % over zilver dan zou ik maatregelen laten vallen

mits inpasbaar

Weet ik niet, ik heb de premie niet gezien (of is niet doorgedrongen)

Deel wel; deel ter overweging meenemen.

Nu wel omdat wij al een heleboel doen. Als ik nog zeer traditioneel landbouwer zou zijn zoals velen, dan begon ik er niet aan.

3.2 Bonussen

Vraag: We verkennen nog of we op bedrijfsniveau bonuspunten zullen toekennen voor perceelsoverstijgende prestaties. Zou u één of meer van de volgende bonussen stimulerend vinden?

Maar als daar invloeden van buitenaf bijkomen waar geen invloed van de boer geen effect op kan hebben, dan mag er niet gekort worden denk

moet allemaal gecontroleerd worden en daar zit groot deel probleem, het levert beperkt extra rendement op dat je bij productiekant tegelijkertijd verliest en 'big brother is watching you', het wordt niet leuker terwijl het dat wel zou moeten zijn

Geld kan wel een extra stimulans op leveren om iets extra's te doen

een stimulans op bedrijfsniveau spreekt me aan en komt het effect van de maatregelen ten goede denk ik

Niet iedereen kan aan ANLb meedoen. Zorgen dat iedereen aan dezelfde mogelijkheden deel kan nemen.

Op gepachte gronden van TBO's kunnen we geen ASNL toeslagen ontvangen, die gaan naar de TBO's. Dat zou bij de boer moeten komen want die is de grondgebruiker

nadeel is weer dat de complexiteit en de controle daarop steeds lastiger worden

Zeker voor extensief kruidenrijk gras terecht: benutting wordt moeilijker naarmate je er meer van hebt.

Vanuit een gebied bezien en dan inzoomen op passend beleid - niet bedrijf per bedrijf.

Gebiedsgerichte aanpak landbouwers hierbij betrekken? Geen verplichting; mogen onderzoeken of we het met elkaar beter kunnen doen en hiervoor een reële beloning uitgeven.

Bijlage 4 (tool)

Enquêtevraag: Heeft u suggesties voor de tool?

Verschillen maatregelen op bedrijfsniveau en per perceel. Er kan meer gelijk op bedrijfsniveau.

Zie andere opmerkingen

wat praktischer van opzet

zie vraag 38

Voor iemand die hier voor het eerst mee geconfronteerd wordt is het niet de eenvoudigste koek.

minder uitgebreid

nummer in randen standaard of kleurcodes

de NMI-tool meer op die van RVO laten lijken, moest m.n. participantnummer nog navragen en per pagina terug naar begin

Energieproductie op een agrarisch bedrijf meenemen in de tool: biogas productie, zonnepanelen, windmolen. En zorgen dat de percelen uit de gecombineerde opgave overgenomen worden.

Maak het systeem veel eenvoudiger!

ja, gebruiksvriendelijkheid zou beter kunnen, duidelijkheid ANLb-ecoregeling

zie vraag 33-37-38

Maak inzichtelijk wat er nog gedaan kan worden per doel om de volgende grenswaarde te behalen.

simpeler voor zover dat mogelijk is

zie 48

Probeer het te vereenvoudigen en te zorgen dat je op meer activiteiten punten kunt halen

dubbele maatregelen die vallen onder klimaat en landschap bijvoorbeeld niet weergeven, daar krijg je onnodig lange lijsten van.

Koppeling met mijn percelen van RVO, dan werkt de tool preciezer en is actueel

Meer inzichtelijk maken wat er gebeurt in de tool. Dus bijvoorbeeld als je een bepaalde maatregel neemt, dat er duidelijk in beeld komt, wat de verandering is.

als deze tool vorm zou krijgen zorg dan voor 1 landelijk dekkend systeem. Dus ook met kennis van het Markemodel en dat systemen van bv RFC ook gekoppeld zijn.

Gebruiksvriendelijker maken.

uitgaan van het gewas op het perceel

Hoeveel punten je hebt en waar je zit m.b.t. brons, zilver of goud was niet duidelijk en wat je nog meer kunt doen om alsnog een hogere premie te krijgen

dat hij zelf filtert op relevante maatregelen. Perceel nummer altijd leesbaar in perceel op de kaart verder optimaliseren, de maatregelen op bedrijfsniveau apart weergeven. de maatregelen zijn soms moeilijk te vinden.

Een suggestie knop per gewas. Stel dat je bijvoorbeeld zomertarwe hebt, mooi zou het zijn als je dan de meest gebruikte of alle mogelijke maatregelen voor dat gewas kon zien.

De adviseur moest eerst al mijn percelen op een papier schrijven om later overzicht te hebben van gewassen. Omslachtig, tijdrovend.

Makkelijker invoeren van maatregelen, slepen. Meer overzicht

Perceelsmaatregelen in 1 keer kunt invoeren voor alle percelen.

Simpel houden en niet te veel links of rechts

Bijlage 5 (overige bevindingen)

5.1 Ervaring deelnemers

Enquêtevraag: hoe heeft u het deelnemen aan deze test ervaren?

	Enigszins positief	hoe vaker je ermee wordt geconfronteerd hoe duidelijker zaken worden
	Enigszins positief	wel veel inhoud
Positief		Er komt wel veel bij kijken
Positief		Het is geen eenvoudige materie.
	Enigszins positief	in ieder geval goed om in de praktijk te toetsen of het beter werkbaar wordt met meer draagvlak
	Enigszins positief	Veel werk voor zo'n groot bedrijf
	Neutraal	Kost veel tijd, deze enquête is ook een hele kluit! Je moet er snel door, daarom heb ik geen volledig beeld van de tool en de maatregelen.
Positief		je gaat er over verder denken

5.2 Lessen uit de pilot

Vraag: Wat heeft u geleerd van het deelnemen aan deze pilot?

N.v.t.

Het waarderen van je bedrijfssysteem en de mogelijkheden die je daar mee hebt voor landschap, natuur en biodiversiteit.

Dat LNV complexe systemen blijft ontwerpen in plaats van vereenvoudiging administratieve druk

sommige ecoregelingen waren mij niet bekend

Beter inzicht in de mogelijkheden

Veel niet bedrijfsgerichte vragen zijn er.

meer inzicht in met name bodem

waar wordt aan gedacht bij de eco regelingen

veelzijdigheid van maatregelen die toegepast worden die voor mijn bedrijfsvoering normaal zijn blijken waardevol te zijn

Dat er veel bij komt kijken bij het opzetten van een duurzaamheidssysteem. Voor bestuurders die veel met deze materie te maken krijgen is het te doorgronden, maar voor een boer die dit 1x per jaar moet invullen lijkt me dit een uitdaging.

Hoe ingewikkeld alles in elkaar zit

het systeem steeds lastiger wordt

we zijn nog niet bij een praktijkrijp systeem

niets specifiek

Nieuwe aanvullende maatregelen die we nog niet kenden. Nog een bredere kijk op de eco-regelingen.

Er zijn meer mogelijkheden dan nu in de eco-regelingen zijn

Veel mogelijkheden om aan vergroening mee te doen. elk bedrijf kan zijn sterke punten.

De kijkrichting van de overheid en dat de hoeveelheid papier/computerwerk weer toe gaat nemen.

dat het glb nog een hele puzzel is

Hoe punten telen, de verdeling bedrijf, gras- bouwland

Dat het weer zeer theoretisch is

dat het best ingewikkeld is

Dat het moeilijk is om vlug zoiets goed in te vullen.

Meer praktische toepassingsmogelijkheden ontdekt.

Dat het ecoregelingen systeem nog uitgebreider kan dan die nu al wordt gehanteerd door LNV

Gebruik NMI-portal

Beter nadenken hoe we verder gaan met de eco-regelingen

Dat we best goed bezig zijn, en dat ze de eco-regeling moeten aanpassen.

niet dan ik wist

Op ons bedrijf doen we al veel aan Landbouw inclusieve Natuur. Met de nieuwe regelingen wordt weer ontzettend veel administratieve tijd opgeslokt om dezelfde gelden te ontvangen!

Dat op de manier zoals we het nu doen nog helemaal niet heel veel hoeven te veranderen.

Dat het op sommige vlakken moeilijk is om punten te scoren in dit systeem.

Voor een groot bedrijf is het ontzettend veel werk. Inzage in de systematiek is leerzaam

beter inzien was aspecten

---

door het in te vullen komt er wel meer informatie op tafel over de ecoregelingen en andere mogelijkheden

Dat we al 40 jaar goed bezig, en nu in punten omgezet wordt. Eindelijk erkenning, hopelijk nu nog financieel er beter van worden, want dit was afgelopen jaren niet mogelijk

dat er gelukkig gewerkt wordt aan het enigszins beter inpasbaar maken van de eco regelingen

dat er vele mogelijkheden zijn om voor eco-activiteiten een beloning te gaan genereren

je blijft zo op de hoogte van alles wat speelt

Het toepassen van bepaalde maatregelen en het bekijken van de effecten.

Ik weet nu welke nieuwe maatregelen het beleid nu blijkbaar overweegt. Verder hoop ik dat vooral de beleidsmakers hiervan leren!

Dat er nog meer keuzes aankomen en dat er gezocht wordt. Ook dat maatregelen soms niet passen bij de huidige koers.

Over hoe bepaalde onderdelen waarde wordt toegekend

gebruik leerzaam, nog niet volledig gebruiksvriendelijk

Verdere verdieping in het nieuwe GLB

microreliëf, ecologisch sloot reinigen

de andere kant van het GLB, andere visie dan vanuit de boer

Mijn bedrijf valt al in goud door de maatregelen

Het wordt zo langzamerhand wel erg ingewikkeld allemaal, en extra administratieve rompslomp die het met zich mee brengt.

Dat het puzzelen voor gevorderden is

Dat de zaak nodeloos ingewikkeld wordt en vereenvoudigd moet worden

uitleg

meer inzicht in het nieuwe GLB

5.3 Ontbrekende onderdelen

Vraag: Wat heeft u gemist in het deelnemen aan deze pilot?

Voor een klein bedrijf als ik veel administratie erbij. Voorheen was er een vrijstelling voor kleinere bedrijven. Wordt dat nu ook meegenomen? En er is weinig keus voor tuindersbedrijven

n.v.t.

Variatie in deelnemen ecologisch slootbeheer.

n.v.t.

Er zijn nog wel meer maatregelen te bedenken

Wat er voor biologisch extra in kan zitten

een stuk voorlichting in het gebruik van de tools. best nog wel lastig om voor jezelf alles in korte tijd inzichtelijk re maken

actuele situatie 2023

nee

Zou het zo niet weten.

gemak en helderheid in systeem

omdat het zo ingewikkeld is maar paar percelen ingevuld terwijl je er meer mee wilt spelen om te kijken wat er kan en wat het opbrengt, zo komt het niet helemaal tot zijn recht

de handige werkvolgorde, hoe je makkelijk meerdere percelen die gelijk zijn in kunt voeren Wat is een BRS nummer

Heel veel. Vooraf informatie. Informatieavonden, enz.

ik merk dat het te snel gaat. Je zit met een adviseur die je op gang helpt, in een goed gesprek. Maar om dan ook alle percelen, alle mogelijkheden langs te gaan, is te kort. Het is 'leuk' genoeg om zelf op door te puzzelen, dus eigenlijk zou het gesprek in tweeën geknipt moeten worden, zodat je op een later moment nog een keer met je adviseur de puzzel doorneemt, en daarna de evaluatie doet. Nu kiezen we soms toch de binnenbocht en dat komt de pilot niet ten goede.

-

niks

direct duidelijk inzicht wat betekend het wat ik doe tijdens het invullen

Dat ze te laat begonnen zijn met rondgaan, als het nu niet nat was geweest had niemand tijd gehad.

??

Koppeling met de nu actueel ingevoerde RVO percelen voor aankomend jaar.

niks

Uitleg bij de maatregels wat het precies in houdt.

Geen specifieke verwachtingen

warm lopen voor de pilot met bv een informatiebijeenkomst

bomen en hagen

niets

sloot maaien in vakken is 2x kosten aan loonwerken, dit moet wel terugverdiend worden. Beheren van natuurgebieden komt nergens terug. De punten zijn van de beheerder, dus de boer en niet voor de TBO's Maar 10 punten te selecteren EOS, geen data, wel op grondmonsters, vanuit grondmonsters gaan tellen en hieruit te handelen

n.v.t.

Een integratie van het ANLb met dit programma werd gemist. Beheerpakketten conflicteren op dit moment met bruikbare oppervlaktes voor de tool.

Ik had verwacht dat het vooral inhoudelijk zou gaan over welke maatregelen effectief zijn en goed toepasbaar op je bedrijf. En welke punten en waardes er aan gehangen moeten worden. Maar ik heb alleen ja of nee gezegd op een maatregel en dan naar de volgende.

Integrale maatregelen - geen derogatie meer, betekent meer kunstmest om grond aan de gang te houden. Hoe gaan we daarmee om en wie betaalt de rekening?

Jammer dat het niet direct terug slaat op GLB beleid nu

niets

-

n.v.t.

Duidelijkheid verschil pilot en huidige GLB

Eenvoud

5.4 Suggesties van deelnemers

Hoop dat dit ingevoerd wordt. Geeft niet-melkveehouderijbedrijven veel meer mogelijkheden voor waardering.

Zie andere opmerkingen

nee

Nee

Maak het niet te complex

informatie delen is belangrijk

Ook testen met boeren die niet bestuurlijk actief zijn

Niet uitvoeren in een tijd, dat het extreem druk is in de akkerbouw. vervolg in de winter dus.

teveel invulwerk naar verhouding. en er is geen keuze om het niet te doen

neem bijv. drie percelen en probeer daar meerdere dingen. Meest weerstand zit overigens bij ondernemer die zich afvraagt hoe een en ander in bedrijfsvoering mee te nemen.

niet specifiek

Administratieve last moet niet te hoog worden. Dit is voor ons goed in te vullen, maar vraag mij af of het voor iedereen in te vullen is.

zie vraag 49

Zorg voor voldoende beloning.

houd het simpel

Neem de tijd om samen te gaan zitten met de projectleden, RVO/LNV en deelnemers om opgehaalde inzichten uit te wisselen

Eenvoudiger maken

zorg voor aansluiting/overeenkomsten/verbeteringen van het huidige systeem van de ecoregelingen van LNV

praktisch inpasbaar houden en gegevens eenmalig maar in hoeven vullen

Koppeling met mijn percelen van RVO, dan werkt de tool preciezer en is actueel

Loopt in de tijd iets te onhandig vooruit op de bestaande eco-regeling

verhogen van het waterpeil op zand en kleigronden; natuurgronden niet bemesten; beperking N-gift per perceel aangeven

nee

nee

nee

Fijn dat er mogelijkheden zijn om mee te denken met het toekomstige beleid.

Is het doel de inhoud/keuze van de maatregelen of de werking van de tool? Maak een keus en spits het daar op toe. Minder tijdrovend maken zodat je wel voldoende aandacht aan elk punt kan geven.

Goed dat landbouwers betrokken worden - is ook echt nodig om praktisch uitvoerende zaken te laten landen!

Dat grasklaver niet telt als rust gewas vind ik raar. Want klaver is ook tijdelijk. Gras/klaver als rotatiegewas wordt al gebruikt bij bijvoorbeeld de Proefboerderij de Marke

nee

Makkelijker maken om in de percelen wijzigingen maken

Nee

De pilot is goed om dingen te evalueren en te verbeteren

zie vorige vragen